

PI 9

ARHIVA DOBROGEI

- vol. 3 -

1920

nr. 1

IX-927

În amintirea vizitei
domnului C. Moisil, Director
"Arhivele Statului" - București
C. Greavu-Dunăre
- Iarist -

Așezările Lipovenilor și Rușilor din Dobrogea

Printre populațiunile cari formează mozaicul etnografic al Dobrogei, atât de interesant, rasa slavă e reprezentată și prin grupul *ruso-lipovan* care locuiește regiunile dela gurile Dunării, acelea ale marilor lagune și lacuri și numai într'o mică măsură — mai ales în județul Tulcea — unele locuri păduroase sau malul Dunării.

Rușii sunt Ucrainieni, Ruși mici, Malo-Ruși sau Haholi, pe când Lipovenii sunt Ruși-Mari, Moscoviți — Velico-Ruși cum se mai numesc — din regiunile Moscovei sau din alte părți ale Rusiei interioare.

În ceiace privește vechimea lor, în nici un caz nu pot fi considerați ca o rămășiță din vremea primelor așezări slave în Peninsula-Balcanică, ci sunt numai niște colonii refugiate la gurile Dunării și în alte părți ale Dobrogei în vremuri mai recente, cari nu se întind mai departe de veacul al XVII-lea.

* * *

Lipovenii, *Starovietii* sau *Rascolnicii* își datoresc individualitatea lor distinctă, față de ceilalți Ruși și așezările lor singuratice și îndepărtate în diferite părți ale Europei răsăritene, unor mișcări cu caracter religios cari au avut loc în Rusia cam pe la mijlocul veacului al XVII-lea.

Ajungând Nikon în scaunul mitropolitan al Rusiei, ca urmaș al lui Dionisiu de Troița — pe la 1654 — a voit să ducă la bun sfârșit corectarea alterărilor pe cari le suferise cărțile sfinte în textul lor, corectură care fusese începută de acest din urmă mitropolit.

Cărțile liturgice și de ritual, împrăștiindu-se prin manuscrise din cauza lipsei tiparului, ajunseseră să conțină o mulțime de gre-

șeli pe cari poporul în naivitatea, tradiționalismul și înconștiența lui, le socotea acum drept părți integrante adevărate și de neșchimbat a textelor sfinte.

Nicon înconjurat de învățați celesiastici, își începu reforma, când deodată se ridică împotriva-i spiritul și credința unei părți din popor, care privea aceasta ca o profanare a religiei. Pentru clerul ignorant, călugării, și o parte din popor textele religioase, așa cum le moșteniseră ei, fiind considerate ca sfinte, tentativa de a le îndrepta părea o îndrăzneală de neertat împotriva spiritului creștinesc al religiei. Urmând, în executarea ritualului, greșelile strecurate în aceste cărți, însăși săvârșirea slujbei și a altor sacramente era în opoziție cu adevăratul rit al ortodoxiei. Astfel bazați pe aceste obiceiuri devenite acum lucruri sfinte, nu voiau să-și radă barba, își făceau cruce cu două degete în loc de trei, săvârșeau liturghia cu șapte «prospire» și nu cu cinci, și nu voiau să citească numele *Iisus* ci *Isus*.

Incheierile sinodului din 1667, care a căutat să ia pozițiune împotriva unor astfel de rătăcirii ale credinței, hotărâră în această privință următoarele puncte, pe cari aveau să le primească acei cari se abătuseră de la ele: 1) Să se supună fără nici o îndoială bisericii răsăritene și apostolice a lui Cristos; 2) să primească și să întrebunțeze din nou cărțile traduse, îndreptate și binecuvântate de sinod; 3) Să citească sfântul simbol fără adăugirea «adevăratul»; 4) să pronunțe «alilluia» de trei ori cu adăugirea «slăvăție D-zeule»; 5) să facă semnul crucii cu trei degete primare ca toți ortodoxii creștini din Orient; 6) să pronunțe numele lui Isus la cântare și la adunare așa: «Doamne Isuse Cristoase Dumnezeu nostru, miluește-ne»; 7) să pună pe prescuri crucea cu patru extremități; 8) să păstreze orânduiala bisericască și mănăstirească după tradiția sfinților Apostoli și sfinților Părinți; 9) păstorii să binecuvânteze pe creștini combinând degetele așa ca să formeze anagrama IS. XS.

Neprimind aceste puncte impuse de sinod, acei cari țineau ca bune vechile învățături ale religiei s'au despărțit de grupul ortodoxiei rusești, considerându-se numai ei ca adevărați credincioși «starovieți»; astfel a luat naștere secta vechilor credincioși «rascolnici»¹⁾.

¹⁾ Alfred Rambaud, *Histoire de la Russie*, Paris 1878 pg. 333; Metchiscedec, *Apocrișmud*, București 1871 pg. 21; Raimund Friedrich Kaindl, *Das Entstehen und die Entwicklung der Lappwaner-Colonien in der Bukovina* in

102846/67

Din pricina acestei schisme creindu-li-se o situațiune de ne-suferit în Rusia, o parte din ei n'au mai putut rămâne în hotarele acestui stat și au fost nevoiți să-și caute adăpost în altă parte.

Imprăștiindu-se și ne mai atârând de nici o ierarhie bisericească superioară de la care să-și poată dobândi preoții, unii din acești schismatici au rămas fără preoți, iar îndatoririle lor au fost îndeplinite de mireni aleși dintre cei mai bătrâni sau dintre cei mai credincioși cari ajungeau astfel predicatori ai credinței. Așa s'a creiat secta *nepopistă* sau *bezpopovșcina*, care nu admite preoția canonică, ei se mărginește numai la săvârșirea acelor rândueli bisericești ce se pot face fără preoți.

Alții după ce au pierdut, prin moarte, preoții cu cari fugiseră, au început să primească la dânsii pe toți preoții fugari, condamnați pentru diferite fapte nelegiuite.

După un anumit ceremonial pe care-l îndeplineau față de aceștia și prin care socoteau că îndepărtează și curăță toate erorurile niconiane, ei îi recunoșteau ca adevărați preoți, transformați în spiritul adevăratei dogme, încredințându-le astfel conducerea sufletelor lor. Aceștia au format secta *popistă* sau *popovșcina*, care are toate tainele afară de hirotonie, pe când cea nepopistă nu admite decât botezul și confesiunea, săvârșite de mireni amândouă. Cei cari au voit să păstreze și euharistia și-au format-o după ideile lor¹⁾.

Dintre cei nepopiți, cari nu aveau decât aceste două taine: botezul și comunicătura, unii socoteau căsătoria ca îndeplinită numai prin legătura între bărbat și femeie, fără nici o altă formalitate religioasă sau civilă, pe când alții o consideră ca un act religios și imposibil ca să fie desfăcut.

Pe această cale a discuțiunilor religioase s'a ajuns ca unii chiar să proscribe căsătoria, predicând un fel de comunism între bărbați și femei, de unde a rezultat injghebaria sectei scopiților.

Archiv für oester. Geschichte Bd. LXXXIII, II Hälfte Wien 1896 pg. 237, 305, (și ediție separată); I. Vinc. Goehlert, *Die Lippowaner in der Bukowina* in Sitzungsberichte der philosophisch-hist. Classe der K. Akademie der Wiss. Band 41 (1863) Wien pag. 478; I. Polek' *Die Lippowaner-Colonien in der Bukowina* in Mittheilungen der K. Königl. Geographischen Gesellschaft in Wien 1885 XXVIII (der neuen Folge XVIII) pg. 301;

¹⁾ Melchisedec *Litporenismul* pg. 34.

Crezându-se persecutați și urmăriți de către Anticrist care s'a sălășluit în mijlocul bisericii, ei sperau că scapă de el arzându-se de vii și primind astfel botezul de foc, sau omorându-se în chinurile foamei, mijloace prin cari năzuiau să ajungă mai degrabă în împărăția cerurilor mult dorită și mult așteptată.

Incercându-se să fie readuși la adevărata credință s'au întrebunțat împotriva lor toate mijloacele, și cele mai crunte n'au lipsit adeseori. Aceasta i-a și făcut pe unii dintr'înșii să-și ia lumea în cap și să se așeze în alte țări.

Așa credem că se vor fi așezat și în Dobrogea, ca și în sudul Basarabiei, de unde apoi s'au strămutat în Bucoovina.

Pentru Dobrogea nu avem informațiuni, cari să ne confirme prezența lor în această provincie, mai înainte de veacul XVIII.

Dintre cele două grupe lipovinești din această provincie—deosebite în timpul stăpânirii turcești nu atât din punct de vedere religios, ci mai mult din cauza drepturilor și a situațiunii politice: simplii *rascolnici* refugiați aici printre ceilalți locuitori ai imperiului turcesc și *caxaci rascolnici* bucurându-se de anumite privilegii în baza unor anumite îndatoriri militare, — cei dintâi par să se fi așezat în aceste părți din pricina persecuțiunilor religioase și se numesc *lipoveni*, iar ceilalți *Ignat-Caxaci*, adică *Nekrasovi*, după numele vechiului lor șef *Ignat-Nekrasov* poate că s'au stabilit datorită și altor cauze pe cari însă nu le cunoaștem ¹⁾.

După *Engelhardt*, simplii *rascolnici* au venit în Dobrogea în timpul lui Petru cel Mare ²⁾. Ceva sigur în această privință nu se poate spune, de oarece mărturiile pentru o asemenea afirmațiune lipsesc.

Se pare totuși că creștinii, pe cari *Boscovich* îi întâlnește în călătoria lui din 1761—62 în Sarachioi, în număr de o sută cincizeci de case, erau Lipoveni ³⁾. Satul Sarachioi e sigur Sarichioinl de astăzi, așezat pe malul lacului Razim, căci *Boscovich* spune greșit că «este așezat pe malul unui braț al Dunării care era atunci foarte mare dar care rămâne câte odată sec» ⁴⁾.

¹⁾ Melchisedec, *Lipovenismul* pg. 165.

²⁾ Ed. Engelhardt, *Etudes sur les embouchures du Danube* Galatz 1862 pag. 40.

³⁾ Joseph Boscovich, *Voyage de Constantinopole en Pologne* pa. 161.

⁴⁾ Brațul acesta al Dunării, despre care este vorba, nu poate fi decât lacul Razim pe care și alți călători îl socoteau ca un braț al Dunării din cauză

Nu putem spune precis, din lipsa amănuntelor mai sigure, dacă populațiunea ce locuia la sfârșitul veacului al XVIII, în satul Dunăvăț sau prin alte localități din delta Dunării, — de pe urma căreia ar fi rămas și unele numiri ca «Rusca vechiă» —, era formată din lipoveni sau din Malo-Ruși sau Ucrainieni ¹⁾. Știm însă că acei cari locuiau pe malul basarabean, în Vâlcof, se numiau «*Cosaken*» și se ocupau cu prepararea peștelui sărat pentru cum-părarea căruia veneau negustori din Galiția, Lodomeria, Ucraina și Moldova ²⁾.

Credem însă că și printre Lipovenii așezați în aceste regiuni ale gurilor Dunării, a prins propaganda făcută de un ofițer austriac *Redange*, care i-a hotărât ca să se mute de aici în anumite teritorii din Austria; această propagandă a câștigat și pe Zaporogi, după cum vom vedea mai departe.

În anul 1789 după ce au obținut asigurări din partea lui *Enzenberg*, guvernatorul austriac din Cernăuți, au început să se așeze Lipovenii dela gurile Dunării în cele câteva sate din Bucovina unde locuiesc și până astăzi ³⁾.

La începutul veacului al XIX, Lipovenii ocupau localitățile cele mai principale de pescării de la gurile Dunării ⁴⁾ «*Starowitzii*»-Lipoveni fuseseră foarte bine primiți de către Poarta otomană în refugiul lor pe acest teritoriu din cauza persecuțiunilor îndurate mai ales în timpul Caterinei II. De aceea ei au și rămas și mai departe vrășmași de moarte ai Rușilor, luptându-se cu multă înverșunare împotriva lor ⁵⁾. S'a încercat chiar din partea lui Sadâc-Pașa să se înjghebeze o armată regulată din Nekrasovți și din ceilalți

că se vărsa în el gârla Dunăvățului de azi, ce era socotită ca un braț al Dunării. Și *Evlia Celebi*, la jumătatea veacului al XVII, vorbind de satul Caraharman, așezat pe malul lacului Razim, spune de asemenea că e așezat pe un braț al Dunării. cf. Al. P. Arbore, *Contribuțiuni la studiul așezărilor Turcilor și Tătarilor în Dobrogea*, în Arhiva Dobrogei An. II (1919) p. 221. Traducerea călătoriei lui *Evlia Celebi* tot acolo pg. 139-140.

¹⁾ N. Docan, *Explorațiuni austriace pe Dunăre* în *Analele Academiei Române* tom. XXXVI mem. secț. istorice pg. 678—679.

²⁾ *Ibidem* l. c. pg. 688.

³⁾ I. Polek, *Die Lippowaner-Colonien in der Bukowina* pag. 306: Vinc. Gochert, *Die Lippowaner in der Bukowina* pg. 479.

⁴⁾ Th. Condratovici, *Zadunaiskaka Seaci* Kiew 1882. pg. 30.

⁵⁾ Lejean, *Ethnographie der europäischen Türkei* în *Petermann's Mittheilungen* 1861 pag. 31.

Ruși mici, din Dobrogea care să fie organizată ca și cea turcească pentru a lupta cu mai mult succes împotriva Rușilor; încercarea aceasta însă n'a reușit ¹⁾. În schimbul sprijinului ce trebuiau să-l dea pentru apărarea țării, Lipovenii au obținut concesiunea pescăriilor, a unor întinse teritorii și mai cu seamă o largă și deplină autonomie.

Pătrunzând însă Zaporogii-Cazaci în Dobrogea și obținând aceleași privilegii, a urmat o luptă între Lipoveni și Zaporogi, care a silit administrațiunea turcească să mute pe Starovieții-rascolnici, cei mai vechi, în Asia prin împrejurimile Brusei, lângă Samson-Kazacli, în districtul Bolat și lângă lacul Maniyas ²⁾.

Cei cari au luptat împotriva Lipovenilor nu erau tot Starovieți, după cum înclină a crede unii autori, ci Zaporogi ³⁾.

În proiectul războiului de ofensivă, pe care generalul *Langeron* îl prezintă împăratului Nicolae I în 1826, împotriva Turcilor, se propunea trimiterea forțelor necesare cu cari să se ardă marele sat *Donnaientzy* și să se distrugă locuitorii fără de nici o milă, de oarece acolo se adăpostesc Rușii «*Nekrassowtsy*», cei mai cumpliti dușmani ai Rușilor, cari procurau Turcilor excelenți cazaci, foarte periculoși și temuți în războaie. Se adaugă că în 1808, acest sat avea mai mult de 3000 locuitori ⁴⁾.

¹⁾ Th. Condratovici *l. c.* pg. 3.

²⁾ Th. Condratovici *l. c.* pg. 39.

³⁾ Cei cari susțin o asemenea părere sunt: Engelhard, *l. c.* pg. 41; Leon Prudol de Rosy, *Les populations Danubiennes* Paris 1882 pg. 122; Lejan, *Ethnographie der europäischen Türkei* (P. M. 1861) pg. 36.

⁴⁾ *Hurmuzachi* III Supl. I pg. 68: «On doit aussi envoyer des forces pour incendier un grand village nommé *Donnaientzy*, et même sans pitié en détruire les habitants. Ce sont les Russes *Nekrasowtsy*, nos ennemis les plus acharnés et les plus cruels. Ils fournissent aux Turcs d'excellents Cosaques fort dangereux pour les nôtres. En 1808, ce village avait plus de 3000 habitants.»—

Asupra importanței de odinioară a acestui sat se pot aminti încă următoarele informațiuni: K. F. Peters, *Vorläufiger Bericht über eine geologische Untersuchung der Dobrudscha 1864* pg. 8: «Von jüngeren Juragebilden habe ich in zahlreichen Blöcken eines grauen thonigen Kalksteine von Karabair (schwarze-Berge) am Dunavez, südlich von dem einst blühenden cussischen Dorfe gleichen Namens, jetzt eine Gruppe von Erdhöhlen Nogaischer und Krimischer Tartaren, Ammonites *biblicatus* und andere Planilaten gefunden.»

«Sur la rivière dont nous venons de faire mention, à la distance de trois verstes du Danube est situé le village de *Dounavetz*, jadis habité par des *Nekrasowtsy*, qui l'ont abandonné et l'endroit ne sert aujourd'hui que d'asile et

O tradițiune culeasă mai târziu în aceste locuri, se potrivește în totul cu părerea exprimată de episcopul Melchisedec, ce explica numirea marelui lac Razim dela numele unui vestit hoț și rebel *Stenka Razin*, care în veacul al XVII avea o puternică bandă de Cazaci și pe care aceiași tradiție ni-l arată ca un jefuitor al năvilor ce străbăteau Marea-Neagră, avându-și locurile de refugiu și ascuns în jurul și prin stufăriile acestui lac.

Această numire rămasă și păstrată până astăzi, ar putea constitui o puternică dovadă asupra așezărilor timpurii ale Lipovenilor în regiunea aceasta de ape din jurul marilor lagune și a gurilor Dunării ¹⁾).

Venirea Cazacilor Zaporojeni în Dobrogea și tendința lor de a pune stăpânirea pe gurile Dunării, a determinat o luptă între aceste două pălcuri de populațiune rusă, care s'a sfârșit în cele din urmă cu alungarea Lipovenilor din regiunea deltei și mai cu seamă din marele centru Dunavăț, deși lupta se dăduse și pentru satele Sarichioi și Jurilofca, din cari însă Lipovenii n'au putut fi alungați.

Acestor lupte se datorește izgonirea Lipovenilor din regiunea Beștepe spre Babadag, unde s'au așezat pe valea râului Slava și pe țărmul de apus al lacului Razim, care nu prezentă o așa de mare însemnătate pentru Zaporogi ²⁾).

* * *

quelques pêcheurs moldaves ». *Protocoloale* redactate în 1830 în vederea demarcațiunei fruntariei formată de Dunăre între Imperiul otoman, Rusia și Principatele dunărene precedate de tratatul separat de Adrianopole relativ la Principatele Moldovei și Valahiei și urmate de actele comisiunei de cercetare a drepturilor asupra pământurilor întoarse Țării-românești de la Turci. București (Imprimeria Statului) 1903 pg. 3.

Dunăcătul trebuie pus în legătură cu localitatea *Lodonarici*, atestată pe harta lui Pietro Vesconte din 1318, cam la acelaș punct unde se află satul de astăzi Dunavăț. (Kiessling în *Real-Encyclopädie der classischen Alterthums-Wissenschaft* (Pauly-Wissowa) VIII col. 1531-1432.)

O localitate *Donaritz* se întâlnește și în Noricum pe Lind, datorită probabil unor așezări slave ca și localitatea din Dobrogea, care credem că ar fi o rămășiță topică de pe urma vechilor așezări slave de dincoace de Dunăre. *Corpus Inscriptionum Latinarum* III Supl. II pg. 2691 harta VIII.

¹⁾ Melchisedec, *Lipovenismul* pg. 24; Ion P. Licherdopol, *Excursiuni în Dobrogea* București 1900 pg. 34-35.

²⁾ Th. Condratoviei *t. c.* pg. 33.

* *Rușii mici, Ucrainenii sau Haholii* s'au așezat în Dobrogea în urma desființării *secii* Zaporogilor de la gurile Niprului de către Techdia 1).

Cazacii erau la începutul anului 1596 împărțiți în patru grupe: unii locuiau sub neatârnatul Nalevajko în Volhigia, alții sub Mafus Sawula pustiau Lituania, al treilea grup sub hatmanii Lobodă și Sask războiau noblimea polonă în inima Ucrainiei, și în fine al patrulea ram *Zaporogii* propriu ziși, păziau insulele Niprului sub Ioh. Orisewoski, purtând cu toții o ură neîmpăcată împotriva Polonilor și a Unirei 2).

Deprinși a trăi în regiuni de apă și pustii, caracterul lor căpătase ceva din sălbătăcia particulară unor astfel de locuitori. În neconținutele hărțueli cu hoardele tătărăști, ei aflaseră și mijlocul de luptă cel mai potrivit împotriva acestor hoți de pustiu, căzând ca trăsnetul când ici, când colo și împrăștiind numai groaza în ținuturile megieșe. Astfel în 1602 atacă Basarabia și Dobrogea; în 1603 Ismailul și Isacea 3).

După ce însă *secia* Zaporojenilor s'a desființat, unii din ei au rămas în Rusia formând armata cazacă a Mărei-Negre, iar alții s'au scoborât pe Nipru în jos — «așezându-se în bărci au zburat peste Dunăre» —, și s'au așezat în regiunea gurilor Dunării cu aprobarea guvernului turcesc.

Alte știri mai vechi n'avem despre istoria acestor Cazaci din Dobrogea până la 1828, când începe povestirea bătrânului Zaporog *Anania Ivanovici Kolomeț*, singurul care știa trecutul lor și după care Condratovici a scris în parte istoria Cazacilor de la gurile Dunării.

Trecerea Zaporogilor s'a făcut treptat în răstâmpul mai multor ani.

Convențiunea explicativă din Constantinopol cu data de 10 Martie 1799, constată Cazaci Zaporogi așezați la gurile marelui fluviu, căci întrinsa e vorba de înapoierea *Cazacilor Zaporogi* din partea Turciei către Rusia, dacă aceștia ar voi să se întoarcă; în

1) Th. Condratovici l. c. pag. 1; Th. Volkov, *Ukrainskă ribalăstvo u Dobrouđji (La pêche ukrainienne à Dobrouđja)* pg. 1.

2) Engel *Geschichte der Ukraine und der Kosaken* pg. 164; Hans Polmann, *Beitrag zur ältesten Geschichte des Kosakenthums* 1888 pg. 68-70.

3) Engel, l. c. pag. 63; N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* II pag. 10; *Gesch. des osman. Reiches* IV pg. 500.

caz contrar ei vor trebui retrași de la Marea-Neagră cât mai în interiorul țării ¹⁾.

Prin anul 1785, în urma propagandei pe care a făcut-o în părțile acestea *Redange* printre Lipoveni, se pare că și Zaporogii din Dobrogea ar fi fost căștigați pentru o emigrare în Austria.

Comisiunea prezentată comandantului *Baedeus* din Iași, și-a arătat dorința că ar voi să se mute de la gurile Dunării în Austria; se spunea că numărul lor atingea cifra de 2000 familii ²⁾.

Astfel s'au așezat în Banat. Cei cari s'a stabilit în acest ținut, și anume în comitatul *Baci*, în anul 1785, nu erau Lipoveni ci Cazaci Zaporoji ³⁾.

Până la așezarea lor în Bănat o *secie* la gurile Dunării n'a existat, ei ei au trăit răspândiți prin toată delta în mod răzleț în jurul limanurilor basarabene, în jurul Chiliei nouă, a *Letii*, avându-și centrul în «*Ghedrile Bogax*», pe care *Condratovici* nu poate să-l identifice pe hartă ⁴⁾, dar care nu e decât gura brațului Sf. Gheorghe, ce odinioară se numia și *Kidrelias Bogax* sau *Hidrelias Bogax* ⁵⁾, de la care formă rezultă și numele satului de astăzi Sf. Gheorghe, pe care populațiunea băștinașă îl numește și *Catârleț*. Că se aflau prin aceste părți se vede și din descrierile lui *Redange* care vorbind despre *Vâlcof*, așezat pe brațul Chilia spune că era locuit numai de Cazaci «*mit lauter Kosaken*» ⁶⁾.

După ce au fost izgoniți din Bănat—din ce motive nu știm—ei s'au așezat organizați în *secie* în satul Dobrogean *Seimenii-Vechi*, între Silistra și Hârșova, locuind în bordece sărăcăcioase, unde au stat până în anul 1812. Prezența lor aici a pricinuit multe neajunsuri și suferințe satelor din Țara-Românească, de peste Dunăre.

¹⁾ D. A. Sturza, *Acte și Documente relative la istoria renașterii Românicii* vol. I pg. 153 No. 34.

²⁾ N. Docan, *Explorațiuni austriace pe Dunăre* An. Ac. R. t-XXXVI pg. 582 după rapoartele aflate în Arhiva războiului — Hofkriegsrath — sub 1783-5-52; Th. *Condratovici*, l. c. pg. 23 spune că Ghendliovici, un ofițer austriac, evaluează numărul celor așezați în Bănat la 8000 de oameni.

³⁾ Karl Freiherr v. Czoernig: *Ethnographic der oesterreichischer Monarchie* Wien 1855 vol. II și III și 1857 vol. I. Vol. III cap. 7 pg. 148 unde se arată de asemenea că ei erau în număr de 8000.

⁴⁾ Th. *Condratovici*, l. c. pg. 26.

⁵⁾ N. Docan, l. c. pg. 677.

⁶⁾ *Ibidem* pg. 688.

Intre altele, ei puseră stăpânire în mod samavolnic, pe bălțile Dunării, limitrofe acelor sate, vânând peștele din ele, făcându-se proprietari cu sila pe secolele țăranilor români pescari, păgubind pe boeri și moșile mănăstirești. Unii dintre dâșii trecând Dunărea se dedeau la jafuri și prădau satele, cum s'au întâmplat în anul 1803, cu satul *Pârțani*. Alte ori împedecau pe slujitorii domnești ca să pătrundă în bălțile Dunării și să caute «litrele» locuitorilor. Pentru aceasta s'a și făcut plângere din partea lui *Alexandru Ipsilante*, în 1803, către comandantul lor *Coțoveiu* 1).

Impreună cu Turcii au luat parte în războiul ruso-ture din 1807-1809, și au fost aduși în cetatea Rusciucului; vre-o 2—300 luați ca prizonieri de Ruși au fost restituiți înapoi Turcilor. Condratovici adaugă, că numărul se mări încă, alimentat de populațiunea fugară din Moldova și Valahia, care supusă însă la o numărătoare

1) V. A. Ureche, *Istoria Românilor* vol. XI pg. 109 : Cartea ce s'a făcut către Coțoveiu, comandantul Zaporojenilor Ruși: «Cinstite Dumneza Coțoveiu al Zaporojenilor Ruși, sâpătate și tot binele îți poftese de la Dumnezeu și îți facem în scire, că aici la Domnia-Noastră veni ră cu jalbe locuitorii noștri pământeni dinprejurul bălților țării din jud. Ialomița ct plasa Olteniții, cari din începutul lor s'au hrănit cu vânzarea peștelui dintr'acele bălți, fără de a fi bălțile pe seama lor, după care ael obicei ce li s'a urmat din început s'au apucat și estimp de au făcut cheltueile cele trebuincioase pentru vânătoreea peștelui, iar *Zaporojenii Dumitale viind de dincolo de peste Dunăre* au făcut zapt acele bălți și au coprins toate gârlele, au jefuit leasa lor, stricând și toate închisorile locuitorilor și izgonind pre locuitori, ci încă se află și acum acei Zaporojeni și acum la acele bălți pentru ridicarea și vânătoreea peștelui; deosebit de aceasta și monăstirile și boerii ce sunt stăpâni acelor bălți cu asemenea jalbi veni ră la Domnia-Mea, pentru Zaporojeni, cerând dreptatea de a fi opriti și de a-și avea stăpânirea bălților sale și slobozenile locuitorilor; pentru această pricină și de la Ispravnicii județului și de la ceilalți slujbași ai noștri din partea locului, ne-au venit înștiințări că ne seria și aceasta, că nu numai bălțile acelea le-au coprins păgubind și pe stăpânii moșilor și pre locuitori de dreptul lor, ci încă unii dintre acei Zaporojeni, la zi întâi a acestei luni, noaptea spre Sâmbătă, au eșit de au călcat un sat anume *Pârțani* mai jăfuind pe un Mineu locuitorul cu 60 taleri și cu toate măruntale ce le avea în casă, pre un unchiaș Marin cu taleri 20, înțepându-i și cu sulița din care unul este aproape să-și dea sfârșitul (Anul 1803 Maiu 10).

Ibidem vol. XI pg. 570, către ghegeneralul *Șteter*: « . . . il înștiințează că după ce într'acest timp este huzmetul prost, de se păgubește mai mult pe jumătate, apoi *Caxacii* ce sunt pe margine îi stau împotrivi cu totul, nevrând să lase pe slujbași a intra în bălți să caute litrele ce au locuitorii din această pricină unii de-abia arată din zece unul . . . (1811 August 23).

ce se făcea atuncea, n'a voit să se întoarcă în Rusia, ei a trecut Dunărea alăturându-se Zaporojenilor.

Indeletnicindu-se mai mult cu pescăria, Cazacii aceștia s'au văzut nevoiți de la o vreme să-și caute locuri favorabile pentru o asemenea ocupațiune și atunci privirile lor s'au îndreptat către gurile Dunării. Chiar de aici, de la Seimeni, ei ieșeau în fiecare vară câte 80—100 în deltă la pescuit, mai ales în gura Chilieii unde veneau în conflict cu Nekrasovții-Lipovenii ce locuiau prin delta Dunării.

Pentru ca să se așeze definitiv în delta Dunării, s'au organizat o parte din ei în două cete, cari coborându-se pe Dunăre în jos, s'au întâlnit în gura brațului Chilia, la Vâlcof. De aici îndreptându-se cu bărcile pe mare au intrat pe Portița în lacul Razim, luând direcțiunea spre Sarichioi, pe care Lipovenii îl părăsiseră, strângându-se ca să apere sediul lor principal, Dunăvățul; lăsând această localitate Zaporogii s'au îndreptat spre Tulcea unde au măcelărit îngrozitor pe Lipovenii.

În anul 1812 s'a hotărât și restul Zaporogilor din Seimeni să se mute cu «koșul» lor cu tot la gurile Dunării. Eșind din Seimeni și lăsându-se în jos pe Dunăre, au ajuns până la Isacea, unde i-a surprins o grozavă iarnă cu înghețul Dunării, silindu-i să stea acolo până în primăvara anului 1813, când s'au îndreptat spre gura Sf. Gheorghe, așezându-se în satul *Katrilix*, unde și-au stabilit «koșul» lor. Această mutare în deltă s'a făcut sub conducerea lui *Samiilo Kalnibolotsky*.

Nepierzând din vedere scopul lor principal, Dunăvățul, care prezentă mai multe și mai mari înlesniri prin faptul, că aici puteau avea și pământ pentru puțină agricultură, de care simțeau absolută trebuință, precum de asemenea se puteau folosi și de pășuni bogate pentru vite, — căci celelalte sate din deltă precum Catârlețul, Ivancea și Gorgova erau favorabile numai pentru pescuit, — având în același timp Dunărea, marile lacuri și Marea în apropiere, ei au continuat să hărătuiască într'una pe Lipovenii Nekrasoviți din Dunăvăț, până când aceștia s'au văzut nevoiți să părăsească satul și să se retragă în partea apuseană a lacului Razim, formând cele două sate pe valea râului Slava — *Slava Cerchezească* și *Slava rusească*, — iar o parte din ei au emigrat în Asia Mică în Ainos. Poate tot acum să se fi așezat Lipovenii și în satul *Tatarita*, la sud de Silistra, pe

malul Dunării¹⁾). Așezați aici și organizați în secie, iau parte la facerea unor lucrări la Constantinopol, în număr cam de 600 indivizi și chiar la potolirea revoluțiunii grecești pentru eliberare din 1821, la care se pare, după amintirile ce se păstrează încă în cântecele lor populare, că n'au participat cu plăcere, de oarece se întâlneau plângeri împotriva faptului că sunt nevoiți să lupte contra creștinilor :

Pentru toate e bine, dragi frați, să trăim sub Turci. Numai un lucru e neplăcut, că ne batem la credință. (*Serisă în Tulcea dela M. Mihaelenco*).

Dar pentru toate e bine, numai pentru una nu e bine, căci frate cu frate se bate. (*Ost. Danciuk, Tulcea*).

Din această cauză chiar un număr de 600 Zaporogi, încărcați în bărci, au și trecut în Rusia sub conducerea arhimandritului Filaret, pe timpul războiului cu Grecia și s'au îndreptat spre Odesa.

Cazacii Zaporogi din Dobrogea au luat parte în lupta dela Missolonghi și la potolirea revoluțiunii din Moldova dela 1821 — unde a fost chiar și Kolomeț — și de unde au adus o mulțime de obiecte bisericești și un clopot pentru biserica lor din secie, de pe urma jafurilor făcute pe acolo²⁾. Înainte de începerea războiului ruso-ture din 1828—29 Generalul *Tucikow*, care eră pe acel timp guvernator al Ismailului, reușește printr'o scrisoare trimisă cu ajutorul Consulului Austriac din Galați, să atragă pe Zaporogi de partea Rușilor. *Gladki* fusese ales atunci ca șef al lor, de o sciziune care se produsese între dânșii.

¹⁾ Th. Condratovici, *l. c.*; Gr. Antipa, *Pescăria și pescuitul în România* pag. 744.

²⁾ Pentru prezența lor în Moldova: *Hurmuzachi* XVI pag. 1048:

«Dans les derniers jours de Mai la garnison de cette capitale et de la Moldavie était encore il est vrai de cinq mille Turcs d'Europe et de mille Cosaques de ceux qu'on appelle ici Zaporoviens, mais la tranquillité n'y était un peu rétablie, depuis l'arrivée des deux nouveaux chefs des Ianissaires. (1822 Iunie 15).

Ibidem pag. 1051: «La plupart des assassins sont des Cosaques Zaporoviens, qui font partie de la garnison et dont on désire vivement le départ» (1822 Iunie 25).

Ibidem pag. 1063: «J'ai l'honneur d'informer Votre Excellence du départ des Cosaques-Zaporoviens qui faisaient partie de la garnison de Bukarest. Ce corps d'environ mille ou donze cents hommes a quitté cette ville samedi».

«Le pacha vient encore de demander quarant-deux mille piastres au divan pour la solde des Cosaques Zaporoviens et des Tartares».

La cererea Vizirului ca să-i dea 13.000 de cazaci pentru războiul acesta, Gladki adusese la Silistra numai 2.000, iar el cu 5.000 trecu la Ismail.

După Engelhardt ei ar fi dat Turcilor un ajutor(?) cam de două regimente ¹⁾.

Trecând hatmanul dincolo, secia zaporojă se sfărâmă. Cei 2.000 de Cazaci cari au fost duși la Silistra, după războiul n'au mai fost lăsați să formeze o secie la gurile Dunării și de aceia organizațiunea lor s'a distrus, iar ei s'au răspândit prin toate satele din jurul gurilor Dunării, rămânând simpli pescari. Aici li s'au adăugat treptat resturi de ale Cazacilor veniți din nou în Dobrogea, mai cu seamă după ce dincolo în Rusia, începuseră a fi înrolați în armata regulată a Imperiului.

* * *

Organizațiunea militară a Cazacilor dela gurile Dunării se numia *secia*. Această alcătuire avea un caracter militar foarte sever, pe jumătate călugăresc, căci femeile nu puteau să aibă intrare în coprinul ei ²⁾.

¹⁾ Engelhardt, *Etude sur les embouchures du Danube* pag. 38; Th. Conradovici, *l. c.* pag. 53—55; Moltke, *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829* pag. 67: «Les Cosaques habitaient le pays autour du bas Danube; ils vivaient de pêche et avaient prêtè jusqu'à ce jour à la Turquie un concours fidèle et utile dans toutes les guerres contre les Russes; leur hetman jussait sous la domination ottoman du premier rang, de pacha à deux quenes. Toutefois ils avaient continué de pratiquer la religion grecque et de parler la lanque russe, et ils embrassèrent le parti de leurs anciens maîtres. L'hetman Gladky et toute la tribu avec lui portèrent à Ismail le 27 Mai la declaration de soumission à la Russie circonstance très favorable et qu'il fallait attribuer aux efforts intelligents du Général *Tutxow* gouverneur de ville, qui avait su gagner cette peuplade par des relations amicales»;

E. Ritter, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839* Berlin 1841 pag. 163: «Die Cosaken welche früher auf diesen Boden wohnten sind zu den Russen hinübergegangen»;

C. Allard, *Mission médicale dans la Tartarie Dobrondscha* pag. 62;

C. Allard, *La Bulgarie Orientale* pag. 172;

²⁾ Engelhardt *l. c.* pag. 37: Les Zaporouques conservèrent leur organisation militaire tandis que les Cosaques qui les avaient suivis s'établissaient dans des villages, eux restaient retranchés dans un camp appelé *Secz* ou *Seitch* dont l'accès était interdit aux femmes, et où regnait en maître souverain l'hetman élu par leurs suffrages. Comme les lois de l'ordre n'imposaient aucun voeu, ceux de ses membres qui voulaient se marier quittaient le setch et allaient habiter les villages. Toutefois en temps de guerre ils étaient susceptibles de rappel».

Coșevul — așa se numea conducătorul lor — nu putea fi căsătorit.

Secia era formată din 35 curenți, după modelul celei dela Nistru, *titarămia* și *palanca*.

Pe lângă coșev se mai afla un *pisar*, un *aseul* și un *tov-maci* sau dragoman (translator). Toate aceste persoane se alegeau la 1 Octombrie, la *Pocorova* ¹⁾.

Fiecare curențiu își alegea vătămănușul său curențesc, care era șeful și reprezentantul administrativ, iar din panțel de vedere economic juca rolul unui adevărat stăpănuș.

Sărbătorirea zilei în care avea loc alegerea «*strășineii*» sau a acestui comandant, se făcea cu o deosebită ceremonie ca și în secia dela Nipru, adunându-se Zaporogii de pretutindeni pentru aceasta, căci dealmîntreli ei se aflau în celălt timp al anului pe la zăvodurile lor de pescuit, așa că în secia nu locuia dect «*starșina*» și un foarte mic număr de Cazaci mai bătrăni, cari nu se mai puteau îndeletnici cu vânatul sau cu pescăria.

Zaporogii de la Dunăre n'aveau un steag al lor, ci numai un fel de «*bunciuș*» turcesc.

Fiecare curențiu însă își avea «*bairacul*» lui, un fel de steag de postav roșu cu semiluna albă și cu șase stele. La moartea vreunui cazac acest «*bairac*» era pus în fața curențului în semn de onor militar pentru defunct.

În caz de războiu — *pohod* — această organizațiuune lua un caracter mai aspru. Atunci erau conduși de *atamani*, aleși dintre cei mai pricepuți în deprinderea războinică și dintre acei ce cunoșteau bine drumurile și rânduile unei bune gospodării.

În expedițiuunile mai lungi luau cu ei și preoți.

Mai târziu în secia zaporogă dobrogeană se introduse obiceiul, ca să se răscumpere îndatorirea militară de a lua parte în expedițiuuni, putându-se face, cu plată, substituirea; mai târziu începu să se practice chiar și dezertarea.

Neînțelegerile ivite între Cazaci se rezolvau înainte curențului; abaterile mai grave de către coșev sau de către consiliul atamanilor în timp de războiu, iar când cazul era foarte grav, de

1) Chiar și până astăzi această zi este sărbătorită într'un mod deosebit în Dunăvățul de sus, căci atunci fiind hramul bisericăii din acel sat, se face o petrecere deosebită, întovărășită de slujbe religioase, cari durcăză 2—3 zile, și pentru care se fac pregătiri mari de către locuitorii siatului, și de către Ruși din împrejurimi.

obștea întreagă, rămânând ea cele de o gravitate excepțională să fie judecate de către Pașa de Brăila.

Populațiunea secei se alimenta într'una cu emigranți din Ucraina, pe cari unii emisari îi ademeau, aducându-i peste Dunăre.

Ca preoți ei își indicau anumite persoane, pe cari le trimiteau să-și primească darul din partea arhiepiscopilor moldoveni.

Dispozitivul secei se deosebea puțin de a celorlalte sate ucrainiene, fiind formată diatr'o singură stradă, iar pe amândouă părțile se găseau curenele. Biserica mică cu o singură cupolă, acoperită cu scânduri se găsea la intrarea în sat și era împodobită cu odoare pe cari le aduceau din jafurile ce le făceau în Moldova, după însăși mărturisirea lui Kolometz.

În jurul secei se grupau așezări, sate, locuite de familiile Zaporojilor însurați. Aceste sate se numiau *raia*, însemnând populațiune creștină. Ele se găseau sub ordinele coșevului secei și erau următoarele: *Raii*, având vre-o 80—100 case, lângă limanul Morughiol și lacul Kruglica, (acest sat se află însemnat și pe marea hartă rusească cu 90 case); *Morughiol*, pe lacul cu acelaș nume în direcțiunea Beștepe; *Cara-Orman* coprinzând vre-o 40 de case, așezat între brațele Salina și Sf. Gheorghe; apoi ca așezăminte pentru pescărie se găseau: *Catrilex, Ivang, Gorgov, Vilkov, Leti* etc. ¹⁾

¹⁾ Asupra satului *Cara-Orman* ca centru principal al Zaporajilor avem unele mărturii de un deosebit interes:

E. von Sydov, *Ein Blick auf das russisch-türkische Grenzgebiet an der unteren Donau* (Petermann's Mittheilungen) 1856 pg. 155-156: «In der Mitte der Insel dehnt sich der schöne und grosse wald *Kara-Kurman* aus, in welchem zur Türkenzeit die letzte Saporoger-Setscha war, das Saporoger Paradies genannt! Als im Jahre 1829 die Cosaken auswanderten, zum Theil in's Innere von Russland, zum Theil wieder Zurück in die Türkei, verödete die Setscha und an ihrer Stelle erhob sich ein Dorf von 50 Häusern mit neuen Ansiedlern bevölkert».

(Harta anexată la lucrarea lui Sydov nu constată sate în regiunea Bugacului, adică accia coprinsă între brațul Sf. Gheorghe și marele lac Razim. Totuși *Dunăvătăl de sus* se află însemnat ca un mare sat. Există de asemenea și Preslava).

Pe acești Cazaci din Caraorman *Taibout de Marigny*, îi confundă cu cazacii Nekrasovi, când vorbește despre acel sat ca despre un mare centru aparținând acestora din urmă (*Taibout de Marigny, Hydrographie de la Mer-Noire et de la Mer d'Azov* pg. 40: . . . «On y voit une grande forêt appelée *Kara-Ourmane* (forêt noire) auprès de laquelle il a logtemps existé un village consi-

Pentru ca să-i poată ține în aceste părți și ca să se poată folosi de serviciile lor, guvernul turcesc a căutat să le dea deosebite înlesniri. Pentru aceasta li s'a cedat o porțiune de pământ ce era coprinsă între brațul Sf. Gheorghe, lacul Razim și o linie ce mergea pornind de la Isaceea prin satele *Poșta*, *Agilar*, pe lângă *Vixir Motli*. tăia *Zebilul* în două și se termina în limanul Babadagului. Condratovici presupune că pe măsură ce populațiunea Dobrogei creștea, fixându-se în acest colț, și pe măsură ce se simțea o tot mai mare nevoie de pământ pentru satele ce se formau, granița acestui ținut Zaporog s'a tot strămutat până ce a ajuns ca să fie delimitat de o linie ce ar merge de la *Ghiolul Petrei* de azi (Kamenago Limona) dintre Morughiol și Mahmudia și trecând prin lacul Razim atingea Marea-Neagră coprinzând aici și insula Dranov.

Această porțiune de pământ era arendată de către coșevul lor Mocanilor păstori și altor populațiuni în schimbul unei plăți care trebuia să se facă numai în vite.

Pe lângă aceasta ei mai primeau din partea guvernului turcesc bani și «tain»

Cu timpul decăzând secia, au început să se formeze sate pe această întindere de pământ 1).

Mai târziu se ocupau cu pescăria și o parte dintre dânșii erau excelenți coșai 2).

Nu știm pe unde se vor fi împrăștiat Zaporogii după desființarea secei. Harta cea mare rusească înseamnă satul Dunavăț, ca având 40 de case creștine. Protocoalele convențiunii din 1830, constată însă satul pustiu. Amintirea lor însă a rămas și până astăzi în toponimie. Locuitorii de prin împrejurimi îmi spuneau că bă-

dérable chef-lieu des Kosaks-Nekrasovi soumis à la Turquie depuis le règne de Catherine II».

G. Lejean, *Ethnographie der europäischen Türkei* pg. 31: «Cazacii Zaporogi formase, sunt acum mulți ani, un așezământ în insula Sf. Gheorghe, la margina pădurii dese numită Kora-Orman (pădurea neagră). Această încercare n'a reușit și coloniștii par să se fi risipit prin împrejurimi.

Engelhardt, *l. c.* pg. 39 vorbește despre o secia la Prislav:

Leurs principaux établissements s'élevaient le long de trois branches du delta danubien. Plusieurs pêcheries fondées par eux existent encore, et l'on a retrouvé dans ces derniers temps à Prislav, vers le cours supérieur du Saint-Georges les fondements de leur Setsch détruit en 1828».

1) Th. Condratovici, *l. c.* pg. 86.

2) C. Allard, *La Bulgarie orientale* pg. 170.

trânii lor își aminteau încă de existența unui sat «Săci» cam pe la Dunăvățul de sus 1).

Cetatea care se află la pșalele dealului Carabair, în marginea bălții se numește de locuitori, — și tot așa o însemnează și hărțile— Cetatea *Zaporojenilor* 2).

* * *

În anul 1841 Zaporogii locuiau într'un mare număr în Tulcea bucurându-se de privilegiu speciale și purtând un întins comerț cu pește sărat, lemne și cereale 3). Aici venise și acei din deltă a căror localități fuseseră distruse pentru ca regiunea să rămână nepopulată conform convențiunei din 1821, 4), unde însă îi vedem că se reîntore din nou, în jurul anului 1850 5).

Fiindcă de acum înainte izvoarele cari pomeneau de Lipovenii și Rușii din Dobrogea nu prea fac deosebire între aceste două feluri de populațiune slavă, așa că nu putem ști precis unde e vorba de unii sau de alții, — în cele ce vor urma îi vom pomeni în acelaș loc, respectând numai ordinea cronologică a izvoarelor, pentru a urmări treptat și în mod succesiv diferite localități pe cari ei le-au ocupat în diferite părți ale Dobrogei.

Nadejdin în raportul prezentat guvernului rusesc în 1846, prin care arată starea Lipovenilor din Bucovina, Principatele dunărene și Turcia, constată Lipoveni ordinari în *Tatarița* de lângă Silistra și *Camena* din apropierea Măcinului, iar Lipoveni Cazaci se găseau

1) «Săciu îi zicea Dunăvățului. Oamenilor li sâ zâce Zaporojeni, sâ tănè cu Turcu. Când a căleat chicioru Rosului i-o belit când cu războiu Săvastopului. Noi stam în Dobrugia păr la Sfinți ș'apoi trecem în Țara-Românească. Iernam făr nici un hir di pai făr nici un hir di orz. Oilii mânca la drog; ala tinè la iarnă tot verdi. Aici nu tănè iarnă multă, ș'încolo era turcărie multă Aici era numai Mocani șâ *Zaporojenii*. La Mecin, la Hârșova plătèm șaizăci di parali di oaie. Acolo era punturile pi unde trecem. Ungureanu a vinit din Calica, Visternianu din Visternia șâ Bulgari a vinit di la Fântâna Nedelii». (Gh. Bucur de 65 ani, venit în comuna Sarinasuf din cătuna Găisanca comuna Surdila jud. Ialomița. Din textele dialectale culese în Dobrogea și cari se vor tipări aparte).

2) R. Netzhammer, *Auf dem Razeln* pg. 17.

3) Adalbert Müller, *Die untre Donau* (Beschreibung des Stromes und seiner Umgebung von Widin bis zum Meere) Regensburg 1841 pg. 267.

4) *Ibidem* pg. 271.

5) I. Ionescu *Excursion agricole dans la plaine dela Dobroudja* pg. 42.

locuind partea nord-estică a Dobrogei în *Sarichioi* pronunțat de Lipoveni *Seriacovo*, cu peste 600 case, *Slava* pe valea pârâului cu acelaș nume, tot cu vre-o 600 case și *Jurilofea* așezată între Golovița și lacul Razelm cu 500 case ¹⁾.

În interiorul Dobrogei constatăm elementul rusesc după harta etnografică a lui I. Ionescu, fără a putea face distincțiunea unde trăiau Lipovenii și unde Malo-rușii sau Ucrainenii, în următoarele localități: *Guixdar*, la sud de Hârșova, *Ienikaxak*, la răsărit de Ciucurova, *Enibaba* la apus de Ciucurova, *Kixistar* lângă Enibaba, *Gueurilika* (pentru Jurilofea), *Ciucurova*, *Sarichioi*, *Calica* jumătate din populațiune fiind română și jumătate rusă, *Amtcharka*, *Gargalik* la sud de Măcin, *Azaalik* la răsărit de Gargalik, *Țiganca Taița* lângă Țiganca, având trei părți Ruși și o parte Români, *Telita* cu două părți Ruși și una Români ²⁾.

După tabloul lui I. Ionescu se aflau în cele 9 sate din cazaua Tulcea 250 Lipoveni și 787 Cazaci; în cele 11 sate din cazaua Isaccea 163 Cazaci; în 18 sate din cazaua Măcin 93 Lipoveni și 25 Cazaci; în 71 sate din cazaua Babadag 40 Lipoveni 117 Cazaci și în 37 sate din cazaua Constanța 364 Lipoveni, formând astfel un total de 747 familii lipovenești și 1092 familii de Cazaci ³⁾.

Engelhardt socotește pe Lipovenii starowieți între 15—20.000 de suflete, adăugând că acest număr nu poate fi exact de oarece în fiecare an se adăugă emigranți noi. Toată populațiunea rusă, înțelegându-se deci ambele categorii, locuia împrejurul deltei pe malurile lacului Razim și în satele și orașele vecine brațelor Chilia și Sf. Gheorghe. Localitățile coprinse între Sf. Gheorghe și Chilia și ocupate de aceste elemente erau după dânsul următoarele: *Ienikoe*, *Moldovankoe*, *Eski-Kilia*, *Starok*, *Bardin*. *Tatara Kantikopove*, *Tchatakkoe*, *Raspol*, *Kischla*, *Prislav*, *Karasova*, *Yiuslin*, *Kuschuk*, *Plesko*, *Megale Ivancha*, *Kedrilès*, *Kara-Orman*, *Soulina* ⁴⁾.

Locuitorii se ocupau cu pescăria și numai într'o foarte mică

¹⁾ Melchisedec, *Lipovenismul* pag. 166.

²⁾ I. Ionescu, *Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja* (Vezi harta etnografică dela sfârșit). G. Lejean, *Ethnographie* pag. 30 «și în Europa pe Dunăre dela Hârșova până la Dunavete».

³⁾ I. Ionescu, *Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja* (tablou statistic).

⁴⁾ Engelhardt, *Etudes sur les embouchures du Danube*, pag. 52, nota 1

măsură cu agricultura. Satele de pe malul brațului Chilia, din fața Ismailului erau renumite prin îngrijirea grădinilor și cultura fructelor. La Kara-Orman și în satele de lângă vărsarea Chiliei se creșteau într'un mare număr vite, având pentru aceasta pășune în bogatele păduri de stejari dela Letea și Cara-Orman¹⁾.

Allard, în 1864, precizează așezările Lipovenilor în satele *Slava*, *Sarichioi*, *Jurilofca*, *Camina* (distr. Măcin), *Tulcea*, *Isacceea*, *Măcin Hârșova*, iar la sud în *Worinca* și *Tatarita* (lângă Silistra), adăugându-se pe lângă aceștia noi elemente mai cu seamă în deltă prin emigrări.

Despre Cazaci spune că «c'est à peine si entre Hirsova et Matchin quelques miserables villages Cosaques s'aperçoivent ça et là»²⁾.

La Peters întâlnim pe Lipoveni în *Jurilofca*, care avea mai mult de 300 case³⁾, *Sarichioi* și în satul *Kamenka*, la sud de Măcin «ein grosses russisches so viel ich während einiger Minuten bemerken konnte, exclusiv lipovanischer Fischerdorf», pe când Malorușii sau Rușii ortodocși în afară de Tulcea locuiau în câte o parte a satelor *Parches* și *Pristlav*, acest din urmă sat fiind foarte renumit pentru pescăriile de morun și prepararea icrelor, — apoi în *Calica* și alte locuri. Afară de *Jijila* care odinioară fusese întreagă rusească, se mai aflau încă în regiunea pădurilor, în *Telița*, locuind numai ei în vreo 50 de case, ca și în cătunul *Țiganca*, și numai vreo câteva familii în *Taița*. *Jafirca* și *Taița* fuseseră odinioară frumoase sate rusești, însă rămăseseră goale din pricina emigrărilor, iar în timpul din urmă datorită variațelor elemente de populațiune, aveau un caracter amestecat⁴⁾.

În orașul Tulcea, Rușii urmau ca număr după Greci și Bulgari, iar Skopicii și Sabotnicii atingeau cifra de 200 de suflete⁵⁾.

Nu putem să ne oprim asupra unei cifre precise care să ne arate numărul lor exact, până abia după 1877—78, de oarece informațiunile anterioare acestui timp variază dela an la an și dela autor la autor, iar de cele mai multe ori ni se dau știri statistice

¹⁾ *Ibidem* pag. 61.

²⁾ C. Allard, *La Bulgarie Orientale* pag. 144, 175—176.

³⁾ K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* pag. 50.

⁴⁾ *Ibidem* pag. 52.

⁵⁾ *Ibidem* pag. 50, nota 2.

cari coprind în ele și elementul lipovan, ca și pe cel malo-rus totdeodată.

În 1859 *Poujade* dă cifra de 50.000 pentru Cazacii Zaporojeni din toată Dobrogea, ceiace credem că e exagerat¹⁾, căci peste doi ani un alt călător ne dă cifra de 9.000 pentru «*Cosaques de la Dobroudcha*»²⁾ de care număr se apropie și Eugelhardt, care îi socotește cam la 10.000 suflete³⁾.

Sax, adăugând numărul Lipovenilor Starowieți și protestanți — «malocani» — îi ridică la 15—20.000 de coloniști, iar *Ubicini* — în 1876 — se scoboară pentru Cazaci iarăși la cifra de 9.000.⁴⁾ În altă parte *Ubicini* îi socotea la un loc cu Tatarii și Românii din Dobrogea, că ating numărul de 80.402.⁵⁾

După izvoare rusești Lipovenii aveau vr'o 1330 de case la gurile Dunării în 1876⁶⁾.

Pentru anul 1878 o altă informație ne vorbește de o «amestecătură de Slavi și Tatar» în număr de 1000—1200 familii «dealungul Dunării de la Hârșova până la Dunăvăț»⁷⁾.

Baronul *d'Hogguer*, în 1879, ne dă pentru populațiunea lipovană-rusă următoarele amănunte după orașe și districte, cum urmează în tabloul următor⁸⁾.

¹⁾ E. Poujade, *Chrétiens et Turcs. Scènes et souvenirs de la vie politique militaire et religieuse en Orient*. Paris 1859, pag. 260.

²⁾ Ad. Ioanne, *Itinéraire descriptif, historique et archéologique de l'Orient*. Paris 1861, pag. 313.

³⁾ Eđ. Engelhardt, *Division ethnographique de la Turquie d'Europe* în *Bulletin de la Société de Géographie*, Paris VI série, Tom. III 1872, pag. 327—328.

⁴⁾ C. Sax, *Turkei Bericht verfasst im Auftrage des Comité für den Orient und Ostasien* în *officieller Ausstellungs Bericht* herausgegeben durch die General-Direktion der Weltausstellung Wien 1873 pg. 7;

A. Ubicini et Pavet de Courteille, *Etat présent de l'empire Ottoman* 1876 pg. 17—18.

⁵⁾ A. Ubicini, *L'Empire Ottoman, ses divisions administratives et sa population* în *L'économiste français* (journal hebdomadaire) 1877 pg. 106—109.

⁶⁾ C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren* pg. 577, un sat *Kosak-keui* se întâlnește lângă vechea Messembrie (pg. 320).

⁷⁾ Ernest Dottain, *La Turquie d'Europe d'après le traité de Berlin* în *Revue de Géographie* 1878 pg. 97.

⁸⁾ Baron d'Hogguer, *Renseignements sur Dobroudja* (son état actuel, ses ressources, et son avenir) Bucarest 1879.

NUMIREA ORAȘELOR ȘI A ȚINUTURILOR	Ruși Ortodoxi	Ruși Lipoveni
Tulcea	1.876	1.736
Districtul Tulcea	3.360	298
» Babadag	1.012	4.073
» Constanța	—	252
» Cernavodă-Hârșova	16	280
» Măcin	376	1.126
» Sulina	896	796
Total	5.736	8.561

După ocupațiunea românească numărul Lipovenilor se ridică la 1526 capi de familie, al Malo-Rușilor la 1597 și al Malocanilor la 144, fiind împărțiți astfel: orașul Tulcea Ruși 469, Lipoveni 292; districtul Tulcea Ruși 556, Lipoveni 70, Malocani 2; districtul Măcin Ruși 70, Lipoveni 192; districtul Babadag Ruși 156, Lipoveni 822; districtul Chilia Ruși 342, Lipoveni 17.

După expunerea situațiunei județului Tulcea pe anul 1879 erau în plasa Babadag 176 familii Ruși și 950 Lipoveni; plasa Tulcea 281 familii Lipoveni; pl. Măcin 277 Lipoveni; pl. Sulina 618 Lipoveni; orașul Mahmudia 35 familii Ruși și 43 Lipoveni; orașul Isaccea 93 familii Ruși și în orașul Tulcea Rușii și Lipovenii aveau 800 case ¹⁾.

În 1882 numărul general al Rușilor și Lipovenilor era de 16336 pentru județul Tulcea și de 332 pentru județul Constanța ²⁾.

În 1904 Rușii se aflau în jud. Tulcea împărțiți în felul următor: Ciucurova 28, Ienisala 23, Nalbant 14, Slava rusă 10, Ortachioi 52, Agighiol 2, Beștepe 11, Cășla 16, Cataloi 7, Frecăței 4, Mahmudia 25, Morughiol 140, Meidanchioi 2, Niculițel 1, Parcheș 30, Sarighiol 24, Sarinasuf 3, Somova 8, Tețița 138, Balabanca 86, Cârjelari 1, Isaccea 115, Luncavița 4, Cara-Orman 46, Chilia-Veche 220, Sf. Gheorghe 53, Satu-Nou 74, Sulina 49. Total 1.186.

Lipovenii se găseau în următoarele localități: Armutlia 38, Jurilofca 260, Sarichioi 457, Slava rusă 195, Mahmudia 49, Balabanca 227, Pisica 2, Chilia-Veche 47, Sfiștofca 94, Sf. Gheorghe 2, Sulina 2. Total 1.373.

¹⁾ Luca Ionescu, *județul Tulcea*. Dare de seamă prezentată consiliului județean. București 1904 pp. 26—24.

²⁾ I. A. Nazarettean, *Notițe istorice și geografice asupra provinciei Dobrogea Tulcea 1882* pg. 27.

Din punct de vedere al vechimei ni-i înfățișează următorul tablou după *L. Ionescu, Județul Tulcea*:

	R u ș i		Lipoveni P o p o v i,		Lipoveni Bezpopovi	
	Vechi	Noi	Vechi	Noi	Vechi	Noi
Plasa Babadag	176	15	1.104	15	402	9
» Măcin	269	59	486	8	—	3
» Sulina	758	97	353	24	1	—
» Tulcea	763	163	69	2	70	11
Orașul Tulcea	647	66	299	6	112	11
Total . . .	2.613	400	2.311	55	585	34

În 1905 Rușii se aflau în jud. Constanța în număr de 502 și în jud. Tulcea 15.282, iar Lipovenii 1601 pentru jud. Constanța și 13.734 pentru jud. Tulcea, alcătuiind un total general de 31.119 ¹⁾.

Ultimul recensământ din 1913 arată pe Ruși astfel: județul Constanța: urbani 279, rurali 2070, total 2349; jud. Tulcea: urbani 10.550, rurali 22.960, total 35.510; Dobrogea întreagă: urbani 10.829, rurali 25.030, total 35.859, reprezentând un procent de 9.4%.

După plăși se aflau grupați în felul următor: Constanța 211, Cernavoda 22, Hârșova 7, Mangalia 17, Megidia 22. Ostrov întreg jud. Constanța 279.

Tulcea 5.621, Babadag 132, Chilia-Veche 1994, Isaccea 807, Mahmudia 919, Măcin 17, Sulina 1069. întreg Jud. Tulcea 10.550 Dobrogea întreagă 10.829 ²⁾.

O statistică a populațiunii din Dobrogea și Cadrilater sau Noua Dobrogea românească, arată pe Ruși locuind astfel:

Constanța oraș	279
» sate	2.070
Total . . .	2.349
Tulcea oraș	10.550
» sate	22.960
Total . . .	33.510
Total general . . .	35.859
Caliacra	1.238
Durostor	873
Total . . .	2.111 ³⁾

Deci total general 37.970.

¹⁾ C. D. Pariano, *Dobrogea și Dobrogenii*.

²⁾ I. Roman, *La population de la Dobrogea, d'après le recensement du 1-er Janvier in La Dobrogea roumaine* pg. 92-94.

³⁾ S. Mehedintzi, *Observări asupra Dobrogei* în *Convorbiri Literare* An. LI (1919) No. 1 pag. 79.

În județul Durostor ei se aflau, în 1914, locuind în Comuna Aidemir, cătunul Tatarița în număr de 780 ¹⁾.

* * *

Fără a intra în amănunte mai precise asupra felului lor de trai — ceia ce va forma subiectul unui capitol special — amândouă aceste grupări slave se ocupă în general cu pescăria, care este îndelnicirea lor de predilecțiune, chiar și a acelor cari nu locuiesc pe marginea apelor cum e cazul Lipovenilor de la Slava rusă și Slava Cerchezească, cari în anumite epoce ale anului se duc cu toate uneltele necesare pescăriei la lacul Razim sau chiar la Mare.

Celelalte sate locuite de Ruși și Lipoveni sunt așezate în apropierea apelor, datorită înclinării pe cari o au pentru acest fel de așezări. De aceia populațiunea bărbătească își petrece cea mai mare parte a anului mai mult pe apă, la pescărie, rămânând acasă femeile cari îngrijesc de toate cele ale gospodăriei.

În afară de pescărie ei se mai ocupă și cu agricultura, iar Lipovenii sunt cunoscuți cu deosebire ca niște cosași excelenți; cei din regiunea pădurilor sunt de asemenea buni apicultori, iar acei de pe la orașe se disting ca buni meșteșugari și mai cu seamă ca buni dulgheri.

Satele lipovenesti se deosebesc prin o desăvârșită regularitate în așezarea locuințelor și prin o impunătoare ordine în construcțiunea gospodăriilor, ceia ce le și face ca să se deosebească de cele locuite de Ruși și chiar de ale celorlalte națiuni conlocuitoare în Dobrogea.

ALEXANDRU P. ARBORE.

Profesor la liceul „Gh. Lazăr” din Sibiu.

¹⁾ I. N. Cămărășescu, *Expunerea situațiunii județului Durostor 1914.*

TEZAURUL DELA SULUC

(JUD. TULCEA)

Intr'o comunicare publicată de d. profesor Const. Moisil în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice (anul 1911 p. 125 urm), se relatează despre descoperirea unui mic tezaur de obiecte antice de aur, în localitatea Suluc din munții Măcinului.

Sub numele de munții Măcinului sau munții Pricopanului, se înțelege grupul caracteristic de dealuri masive, stâncoase și dințate, ce se întind în Dobrogea dealungul Dunării și aproape paralel cu cursul ei și al căror vârf principal este dealul Suluc, înalt de 364 m. Dela acesta și-a luat numele și stațiunea pentru cultura semintelor de tutun, înființată la poalele lui de Regia Monopolurilor Statului.

Locul unde s'a găsit tezaurul este în partea stângă a văii Sulucului, în punctul numit «La mâțe». Aci se află un platou încunjurat de stânci, care nu se poate distinge din nici o parte și nici chiar din valea Sulucului. Brăul de stânci, care înconjoară acest platou este întrerupt numai într'o singură parte printr'o spărtură îngustă și prăpăstioasă, pe unde se poate zări orașul Măcin, pe când dacă privim din Măcin spre acest punct, nu putem bănui cătuși de puțin, că ar fi aci un platou.

Pajiștea acestui platou oferă o pășune îmbelșugată și un bun adăpost pentru turmele de oi. Urme de târle se văd pretutindeni.

De jur împrejurul locului unde s'a găsit tezaurul, se află blocuri mari de peatră, acoperite cu iarbă și așezate în diferite pozițiuni, după cum au căzut desprinzându-se din stâncile din apropiere. Nu se vede nicăiri vreo urmă de mormânt.

Tezaurul a fost seos la lumină dela o adâncime puțin profundă, după spusa martorilor oculari, cu ocazia deșălăenirii pământului pentru cultura tutunului. Tutunul se cultivă mai bine în pământ proaspăt, nesleit și fiindcă tezaurul a fost găsit într'un astfel

de pământ, se poate conchide că a rămas acolo neatins dela îngroparea lui și până în momentul descoperirii, deci mai bine de 16 secole.

După cum arată profesorul Moisiu — după declarația descoperitorului — obiectele tezaurului erau puse într'un vas de metal, mare cât doi pumni și plin cu pământ; ele au fost date în păstrare Muzeului Național de antichități din București. Aceste obiecte erau: capul și mâna unei statuete de aur; un lanț lung de 40 cm., rupt în două; un lăntișor cu o mică bulă la un capăt; o agrafă și mai multe fragmente dintr'o podoabă; doi drugi mici de aur, și înfine două monete de aur (Fig. 1).

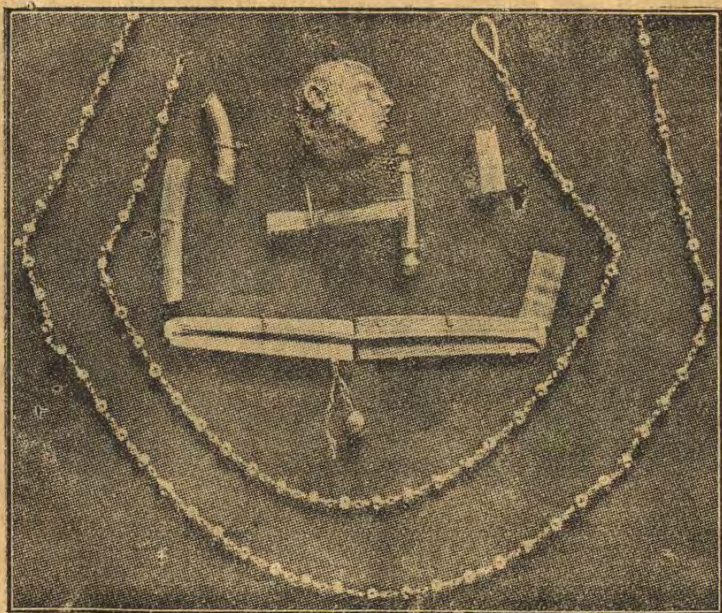

Fig. 1.

Lanțul e format din globule mici de aur, turtite în părți și unite între ele prin inele subțiri; la un capăt al lui se află un cârlig, la celălalt o verigă spre a se putea încheia. Agrafa, lungă de 8 cm., este ruptă la un capăt, iar la celălalt are o traversă în formă de T și prezintă forma unui arc, incrustat pe dinafară cu smalt negru; îi lipsește însă acul. Și cele două fragmente de podoabă au orna-

mente, cari constau din grupuri de câte trei puncte, încadrate de linii în formă de semicerc și așezate dealungul bordurei.

Din informațiile profesorului Moisiș rezultă, că obiectele descrise mai sus formau numai o parte a tezaurului. Această presupunere s'a confirmat în urmă, căci după mai multă vreme, a ieșit la iveală și restul tezaurului, precum se va arăta mai jos. Putem spune însă, că deși restul obiectelor cari compun tezaurul nu sunt încă în posesiunea statului, ele se păstrează în interesul științei.

Declarația martorilor, că vasul de metal «mare cât doi pumni» în care se găseau obiectele de aur, ar fi avut trei picioare, nu s'a confirmat întocmai, căci vasul este de forma unui glob, compus din două emisfere, una mai mare și alta puțin mai mică, după cum se vede din figura 2. Emisfera cea mare are diametrul bazei de 105 mm.; și înălțimea de 78 mm.; greutatea ei este de 281 gr. Cea mică este făcută pentru a se îmbuca în cea mare și a forma împreună un glob, care când a fost scos era învelit într'o coajă de pământ.

Fig. 2.

O pornire de curiozitate din partea descoperitorului, l-a îndemnat să spargă cu târnăcopul fundul emisferei mici, perforându-l cu totul. Această lovitură a avut probabil de urmare deslipirea și desfacerea celor două părți ale vasului.

Vasul este lucrat din argint bun, dar nu prea fin; el nu este lucrare de turnătorie, ci o simplă lucrare de cazangiu, făurită cu ciocanul, cecace se poate recunoaște cu ușurință. Podoabele de pe suprafața lui sunt făcute cu unelte primitive. Ele sunt puțin artistice și de un stil deosebit, care nu este nici grec nici roman. Peste tot lucrarea seamănă mai mult cu un produs metalurgic provincial, al

unui popor la care nu pătrunsesese încă arta antică. Originea i-am putea-o căuta în Rusia, în regiunea Caucăzului, patria vechilor mine de argint, de unde apoi această industrie s'a răspândit pe țărmurii Mării Negre și la Dunărea de jos.

Pe emisfera cea mare ornamentele constau din două brăie de linii verticale, suprapuse, așezate la margine și separate între ele, săpate cu dalta. Deasupra lor din distanță în distanță sunt săpate scuturi rotunde, cu centrele indicate prin câte un buton, iar de jur-împrejur mărginite de câte un brău de linii întrătăiate în formă de fileuri. Printre aceste scuturi rotunde sunt medalioane octogonale decorate cu nervuri terminate în câte o globulă.

Cam în acelaș fel este decorată și emisfera ce mică, dar execuția este mai puțin îngrijită. (Fig. 2).

În afară de obiectele enumerate de profesorul Moisil, vasul acesta mai conține: două brățări, o broșă și alte două monete de aur.

Una din brățări este formată dintr'o verigă simplă ovală, de grosime inegală. Ea cântărește 186 gr. și are diametrul între 61—76 mm. Este lucrată cu ciocanul din aur masiv, fin și lipsită de orice ornament. (Fig. 3).

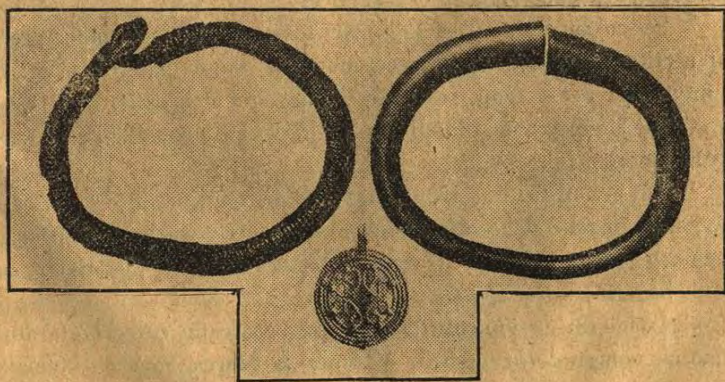

Fig. 3.

A doua este din aur tot atât de fin, dar are la un capăt un cârlig și la celălalt o verigă pentru a se încheia. De jur-împrejurul ei se află învârtită o sârmă groasă de aur în formă de spirală. Greutatea ei este de 136 gr. iar diametrul de 62—87. mm.

Afară de aceste brățări, s'au mai găsit în vas și o broșă mică, în diametru de 20 mm. Ea este formată din trei cercuri concentrice de globule, între care sunt patru fire de filigran, în formă de semilună și dispuse în linii geometrice și care se termină cu o globulă de aur, întrerupând al patrulea cerc la distanțe egale. Alte patru globule de aur formează centru.

Pe lângă cele două monete de aur ale împăratului Gallienus, amintite de profesorul Moșil, s'ar mai fi aflat în acest vas alte două monete de aur. Despre ele n'am putut află alceavă decât că erau prevăzute cu toarte, pentru a putea fi purtate ca podoabe ¹⁾.

Din faptul că monetele de aur sunt în număr mic și unele perforate iar altele cu toartă, se poate deduce că aceste piese nu circulau în timpul când a fost îngropat tezaurul, ci erau păstrate ca giuvaericeale. De altfel monetele romane imperiale se întrebuintau și ca amulete.

Capul de statueta face parte, probabil, tot dintr'o amuletă, care era atârnată în casă ca preservativ contra diferitelor nenorociri, contra farmecelor și diochiului, o superstiție adânc înrădăcinată în antichitate la poporul roman, și care se menține și astăzi în credința poporului românesc. Inelul ce se află în creștetul capului, dovedește că acest obiect era amuletă

Epoca în care a fost îngropat tezaurul nu se poate preciza cu certitudine. Inșă de oarece monetele sunt materialul cel mai bun pentru acest scop, se poate deduce din cele găsite în tezaur, că a fost îngropat pe timpul împăratului Gallienus (253—268) sau după moartea lui.

De și motivele cari au contribuit la îngroparea tezaurului antice sunt foarte deosebite, totuș evenimentele războinice sunt de regulă cauzele principale, cari au determinat pe proprietari a-și pune bogățiile la adăpost.

Astfel de evenimente au fost provocate de către Goți, atunci când au emigrat din șesurile Vistulei la Marea Neagră. Numai în anul 268 a trecut Dunărea un convoi de 320.000 de luptători, fără a socoti pe femei, copii și sclavi, și au invadat întreaga Moesia.

Abia în anul 269, adică doi ani după omorârea lui Gallienus,

¹⁾ D. Moșil a reușit să le cunoască acum în urmă prin intermediul D-lui D. G. Ionescu, administratorul pescăriilor Statului din Brăila. Sunt dela Hostilianus și Gallienus, prima are toartă, a doua e găurită. Le-a publicat în *Cronica Numismatică* No. 2, pag. 14.

i-a fost posibil viteazului împărat Claudius II, supranumit *Goticus*, să înfrângă pe barbari la Nacissus. 50.000 au fost omorâți, iar cei rămași au fost decimați prin foame și frig.

Probabil că aceste evenimente au determinat pe proprietarul tezaurului să-l îngroape, iar pe urmă n'a mai avut puțința să se bucure de el, căci poate a căzut și el victimă războaelor.

Presupunerea profesorului Moșil, că obiectele acestui tezaur sunt gătelî și daruri — *munera* — dintr'un mormânt, nu corespunde cu locul unde au fost găsite, nici nu sunt din acelea ce se găsesc în epoca medievală a împăraților romani.

Mai ușor s'ar putea presupune, că tezaurul face parte dintr'un furt mai mare și că din cauza neînțelegerii la împărțirea lui, unele obiecte au fost rupte și sparte.

W. KNECHTEL.

DIN ISTORIA DOBROGEI

— FRAGMENTE —

I. POPULAȚIUNEA STRĂVECHE

Ori de câte ori se vorbește despre etnografia Dobrogei, se insistă asupra faptului, că în toate timpurile populațiunea acestui ținut a fost formată din mai multe neamuri diferite

Este adevărat că nici odată pământul dobrogean n'a adăpostit un singur popor, ci în tot cursul istoriei sale găsim trăind acî împreună felurite neamuri, cari de cele mai multe ori nu aveau nimic comun nici ca rasă, nici ca cultură.

Dar iarăș nu este mai puțin adevărat, că în mijlocul acestui mozaic etnic a existat totdeauna câte un popor, superior față de celelalte sau prin număr și cultură, sau prin descendența lui neîntreruptă din locuitorii autohtoni ai acestui ținut.

De aceea pentru a ne putea da seamă în mod exact de situația etnografică a Dobrogei în oricare epocă din trecutul ei, și pentru a-i putea înțelege istoria, trebuie să cunoaștem neapărat popoarele ce locuiau pe pământul ei în timpurile străvechi.

1. Locuitorii de baștină: *Geții*.

Cei mai vechi locuitori ai Dobrogei, cunoscuți de istorie, sunt *Geții*, ramura nordică a marelui popor al Tracilor. Ei sunt amintiți pentru prima oară de Herodot (pe la 450 în. d.-Cr.), cu ocazia

povestirii expediției lui Darius, regele Perșilor, împotriva Sciților, expediție întreprinsă în anul 513 în. d. Cr. ¹⁾ Herodot consideră pe Geți ca «cei mai viteji și mai dreپți dintre Traci» și spune că numai ei au îndrăznit să se opună armatei lui Darius.

De sigur însă că vechimea Geților în Dobrogea este cu mult mai mare. Cercetările preistorice ce s'au făcut în nord-estul Peninsulei-Balcanice, au dovedit aci o cultură străveche identică cu cea din Dacia și acest fapt ne îndreptățește să susținem, că Geții sunt poporul autohton între Dunăre și Balcani, după cum Dacii sunt poporul de baștină între Dunăre și Carpații nordici. De altfel Geții și Dacii erau unul și acelaș popor, pe care scriitorii greci l-au numit Geți, iar cei romani Daci.

Pe Geți îi găsim în Dobrogea în tot cursul antichității. Scriitorii și inscripțiile îi menționează între Dunăre, Balcani și Marea-Neagră până târziu în veacul al III-lea d. Cr., când se contopesc cu populațiunea romană colonizată în acest ținut.

Ca toate popoarele vechi europene, Geții aveau organizația de trib, și cunoaștem numele câtorva triburi de Geți dobrogeni. Astfel la sudul Dunării și dealungul coastelor Mării-Negre, până la Mangalia, locuia tribul *Crobizilor*. ²⁾ În regiunea capului Caliacra cunoaștem tribul *Terizilor*; după numele lor acest cap se numia în antichitate *Tirixis-akra*. ³⁾ În Dobrogea de mijloc, prin vecinătatea satului Pantelimonul-de-sus (vechiul *Ulmetum*) găsim pe *Bessi*, un alt trib al Geților. ⁴⁾

Din toate informațiile ce avem asupra lor rezultă, că Geții erau un popor așezat, a cărui ocupațiune principală era agricultura și creșterea vitelor. Ei locuiau în sate, dar erau destui și în orașele ce le-au întemeiat Grecii pe coasta Mării. Prin contactul cu acești coloniști, Geții au avut prilejul să cunoască cultura grecească și mai ales să desvolte un comerț din ce în ce mai întins. Rezultatul a fost, că de la un timp tot prisosul de produse era îndrumat spre orașele grecești, cari deveniră importante centre comerciale. În schimbul acestor produse Geții primiau dela Greci pe lângă obiecte de utilitate și de podoabă, diferite feluri de monete. În primul

¹⁾ Herodot, cartea IV, 93.

²⁾ Ptolemeus III. 10, 4.

³⁾ Suidas la c. Zalmosis.

⁴⁾ C. I. L. III, 12492 și 14214. Cf. Pârvan, *Cetatea Ulmetum*, în Anal. Acad. R. m. XXXIV, XXXVI *pasim*.

rând monete de ale marilor orașe din Grecia, din insule, și din Asia, cu care Grecii dobrogeni făceau comerțul de transit. Apoi monetele proprii ale orașelor dobrogene: Istros, (Caransuf), Calatis, (Mangalia), Tomis, (Constanța), Dionysopolis (Baleic).

Cu frații lor din stânga Dunării Geții dobrogeni au fost totdeauna în legături strânse; în mai multe rânduri ei au fost chiar încorporați în aceeași organizație de stat, Astfel, ca să amintim numai cazul cel mai bine cunoscut, în timpul lui Burebista ei au făcut parte din regatul Dacilor. (pe la 50 în d. Cr.)

Urme de cultură dela Geții dobrogeni nu se cunosc de cât puține, căci până astăzi nu li s'a dat importanța ce merită, de oarece erau inferioare din punct de vedere artistic celor grecești și romane. De altă parte până acum s'au făcut săpături mai ales în ruinele orașelor vechi din Dobrogea, unde nu se puteau găsi urme de cultură tracă. Numai incidental s'au descoperit obiecte preistorice, monete barbare și unele obiecte de podoabă sau de cult de proveniență dela Geții dobrogeni, cari tradează caracterul artei trace.

Când se va putea da săpăturilor arheologice o extensiune mai mare, și dacă se vor urmări în mod special rămășițele de cultură tracă, vor ieși la iveală, de sigur, lucruri interesante, cari ne vor lămurii asupra culturii Geților dobrogeni.

2. *Coloniștii greci.*

Încă din veacul al VII-lea în. d. Cr. au început să se așeze pe teritoriul Geților dobrogeni de pe coasta Mării, numeroși coloniști veniți din diferite părți ale lumii grecești.

Trebuie să observăm dela început, că toate coloniile grecești s'au stabilit la Mare și în punctele cele mai favorabile pentru comerț iar menirea lor principală era să mijlocească transitul între bazinul Dunării de jos și diferitele centre comerciale din Grecia și Asia mică. O singură colonie grecească s'a întemeiat în interiorul Dobrogei; aceasta a fost *Axiopolis*, în ostrovul din fața Cernavodei: De și este cu mult mai recentă—probabil de prin veacul al II-lea în. d. Cr.—și ea a avut un rol comercial: de a facilita legătura comercială pe valea Carasû, între Dunăre și Mare.

Cel mai vechi oraș grecesc înființat în Dobrogea a fost *Istros*, așezat lângă brațul sudic al Dunării, numit de greci *Ἰερόν στόμα*: Brațul sfânt (actualul canal Dunăvăt (Regele Carol I), ce se desface din brațul Sf. Gheorghe). Ruinele mărețe ale acestui oraș se

văd și astăzi pe coasta lacului Razim, în apropierea satului Caranasuf. Coloniștii ce s'au stabilit acî erau originari din Milet și prin activitatea ce au desfășurat, au reușit să facă în scurt timp din Istros un important centru comercial la Marea-Neagră. ¹⁾

Mai jos de Istros, coloniști veniți tot din Milet, au întemeiat mai târziu orașul *Tomis*, (Constanța actuală). Acesta n'a luat un avânt mai mare decât la începutul erei creștine, când a întrecut pe toate orașele grecești de pe țărmul «stâng» al Mării și și-a dat titlul de «metropola Pontului».

Spre sud de Tomis un număr de coloniști din Heraclea-Pontică au pus bazele orașului *Callatis* (Mangalia de astăzi), care în veacurile al IV-lea și al III-lea în. d. Cr. a câștigat mare importanță.

În sfârșit și mai la sud, pe teritoriul Balciului, au înființat coloniști din diferite localități, «Greci amestecați», orașul *Krunozis* și *Dionysopolis*.

Mai târziu între acest oraș și Callatis, acolo unde este Caverna de astăzi, se așezară coloniști din Mesembria și zidiră orașul *Bizone*.

Negustori îndrăzneți și harnici, Grecii dobrogeni au progresat repede și orașele lor au devenit în curând puternice și bogate. De altă parte fiind în contact permanent cu centrele mari grecești, s'au putut ține în curent cu progresul cultural, câștigând astfel din acest punct de vedere, o superioritate remarcabilă asupra Geților. În ruinele orașelor grecești din Dobrogea s'au găsit numeroase și variate monumente de cultură antică, cari ne dau puțința să pătrundem în secretele vieții lor publice și familiare și ne arată până la ce grad de progres intelectual s'au putut ridica.

Ca și orașele din Grecia ele și-au dat și o organizație cetățenească superioară, dar n'au ajuns nici odată să aibă o organizație mai vastă de stat. Cel mult s'au unit uneori în asociații, cum a fost în timpul imperiului roman uniunea celor cinci orașe: Istros, Tomis, Callatis, Mesembria și Odessos, numită *Pentapolis*, la care s' a adăugat pe urmă și *Dionysopolis* și s'a format *Hexapolis*.

Din cauza neputinței de a-și da o organizație de stat, Grecii dobrogeni au trebuit să recunoască supremația altor state din ve-

¹⁾ Pick, *Die antiken münzeu Nordgriechenlands* I, 1 p. 139 urm. V. și Pârvan *Histria* în Anal. Acad. Rom. XXXVIII. Pentru toate coloniile grecești din Dobrogea pe lângă opera lui Pick (și Regling) I 1 și 2, v. Pârvan. *Gerusia din Callatis* în Anal. Acad. Rom. XXXIX și Weiss, *Die Dobrudecha in Altertum*, Sarajevo 1911.

cinătate, cum a fost regatul macedonean, în diferitele lui faze, și regatul dac a lui Burebista, până când au căzut definitiv în stăpânirea Romanilor, odată cu cucerirea Dobrogei de către legiunile romane.

Este greu de precizat intensitatea influenței culturale a Grecilor dobrogeni asupra Geților și altor popoare de aci. Judecând după răspândirea urmelor de cultură greacă, această influență pare a fi fost foarte redusă. Monumentele culturii grecești le găsim numai în interiorul orașelor și în imediata lor vecinătate. Chiar și monetele lor n'au circulat decât pe coasta Mării. De asemenea nu se poate dovedi un proces de desnaționalizare a Geților sub influența culturii grecești; dimpotrivă chiar în orașe găsim până târziu menționați alături de Greci, pe Geți ca popor distinct.

3. Sciiții.

De și în timpul imperiului roman Dobrogea purta numele de *Scythia minor*, totuși Sciiții nu erau nici atât de vechi, nici atât de numeroși în acest ținut, încât să-i poată împrumuta caracterul lor propriu.

Cu ajutorul izvoarelor istorice de cari dispunem astăzi, putem fixa cu multă aproximație data când s'au stabilit Sciiții în Dobrogea.

Herodot, care a trăit pe la 450 în d. Cr. nu cunoaște Sciiți pe țărmul drept al Dunării, și cel dintâi scriitor ce-i menționează în aceste părți este geograful Demetrios din Callatis (pe la 200 în d. Cr.)¹⁾ Prin urmare între aceste două date urmează să fi trecut un număr de Sciiți din sudul Rusiei în Dobrogea. Pe vremea lui Filip II al Macedoniei (359-336) este amintit un rege scit Ateas, care s'a luptat cu Macedonenii, Tribalii și orașul Byzanț. După toate probabilitățile acest rege nu stăpâna peste Sciiții din Rusia, ci peste cei din Dobrogea. Astfel imigrarea Sciiților dobrogeni s'ar putea pune ceva înainte de Filip II, în prima jumătate a veacului al IV-lea.²⁾

De altfel și geograful Strabo vorbește despre o imigrare de Sciiți în Dobrogea, dar exagerează urmările ei, când susține că din cauza acestei năvăliri populația getă a părăsit țara.³⁾

Dovada cea mai bună contra acestei păreri ne-o dau scriitorii antici, cari fixează regiunea ocupată de Sciiți în Dobrogea.

Geograful Skymnus (anul 200) arată că Sciiții erau așezați

¹⁾ La Skymnus 755. Cf. și Weiss, *o. c.* p. 23.

²⁾ Weiss, *o. c.* p. 24.

³⁾ VII 4, 5.

în regiunea oraşului Dionysopolis în vecinătatea Crobizilor. 1) Ovid îi menţionează în împrejurimile oraşului Tomis, alături de Geţi. 2) În sfârşit Plinius îi aşează în aceeaşi regiune ca şi Skymnus, zicând că tot cursul râului Zyras (Batovska) este ocupat de Sciţi. 3) Zyras izvorăşte dintre dealurile Varnei şi curge mai întâi spre nord, apoi spre est până lângă Balceic, unde se varsă în mare.

Din toate aceste informaţii rezultă că regiunea ocupată de Sciţi erau stepele Dobrogei, ce se întind între Constanţa şi Balceic.

În această regiune s'au găsit singurele monumente cunoscute până acum dela Sciţii dobrogeni. Sunt monetele de bronz ale «regilor» Canites, Tanusa, Acrosas, Charaspes şi Sarias. Ele imitează monetele oraşelor Callatis, Tomis şi Dionysopolis şi par a fi din veacul al II-lea în. d. Cr. 4)

Ținând seamă de mica întindere a regiunii ocupate de Sciţi putem afirma că numărul Sciţilor dobrogeni nu putea fi atât de covârşitor, încât să justifice numele de *Scythia minor* pentru Dobrogea. De altfel pe vremea lui Strabo, când apare pentru întâia oară această numire, Sciţii dobrogeni trebuie să fi fost foarte reduşi ca număr, de oarece de acum înainte nu mai sunt menţionaţi de nici un scriitor antic care vorbeşte despre Dobrogea. De sigur s'au contopit în masa poporului geto-roman, iar numele de *Scythia minor* trebuie considerat ca o simplă expresie geografică.

Ca orice popor de stepă, Sciţii duceau o viaţă mai mult nomadă şi prădăciunile constituiau unul din mijloacele lor principale de trai. În special oraşele greceşti au suferit foarte mult din cauza lor. Locuinţele lor obişnuite erau bordeiele subterane, asemănătoare cu ale Tătarilor, urmaşii Sciţilor din puncte de vedere al aşezării şi al culturii, atât în stepele Rusiei cât şi în Dobrogea.

De aceea foarte probabil ei sunt cuprinşi sub numirea de «Troglođiţi», amintiţi de Strabo şi Ptolemeus ca locuind în Dobrogea, alături de popoarele amintite mai sus.

Pe la începutul veacului al III-lea în. d. Cr. apare la Dunărea de jos un popor nou: Celţii. Aceştia fac o mare năvălire în Grecia şi Tracia, şi înfiinţează la sudul Balcanilor un regat cu ca-

1) 755 urm.

2) Trist. I, 3, 61; IV, 16, 47, etc.

3) IV, 44.

4) Sutz, *Contribuţiunea numismatică la istoria antică a României Transdanubiene*, în Anal. Acad. Rom. XXXVIII.

pitala Tyle. Nu se poate afirma cu siguranță, dacă Celtii s'au așezat și în Dobrogea. În orice caz singurele urme celtice aci sunt numele localităților Arrubium și Noviodunum. Dar după toată probabilitatea aceste numiri de origină celtică provin dela trupele auxiliare galice, pe cari Romanii le-au trimis mai târziu în Dobrogea.¹⁾

Regatul Celtilor a fost de scurtă durată și încă înainte de anul 200 ei părăsese Peninsula-Balcanică.

În acest timp însă Dobrogea are ocazie să cunoască un nou popor, pe Bastarni, cari se stabilesc în Basarabia, iar de acolo trec o parte în Delta Dunării și se așează pe grindurile de aci, cari atunci erau mai ridicate și mai întinse decât astăzi, căci lipsiau depozitele aluvionare, ce au înălțat în cursul veacurilor albia Dunării. Năvălirile acestora au neliniștit în deajuns pe Getii și pe Grecii dobrogeni, dar ele nu erau atât de periculoase ca înaintarea romană, ce se apropiă amenințătoare de regiunile Dunării de jos.

(Va urma)

CONST. MOISIL

PESCUITUL ȘI PESCĂRIA ÎN DOBROGEA

Din cele mai vechi timpuri pescuitul a fost o ocupațiune foarte potrivită pentru câștigarea hranei, și puține sunt popoarele cari să nu fi contribuit la inventarea și perfecționarea instrumentelor și mijloacelor de a vâna peștele cu mai mare ușurință și în cantități cât mai considerabile.

Popoarele așezate în apropierea fluviilor sau pe coastele mărilor au ajuns să creeze o adevărată industrie a pescăriei, întrebuințând cele mai ingenioase metode pentru pregătirea și conservarea peștelui și făcând cu aceste preparate un export întins.

Studiul pescuitului prezintă pentru etnografi un interes deosebit, căci din formele și numele instrumentelor de pescuit, din metodele întrebuințate pentru vânatul acestui animal, din obiceiurile și credințele pescarilor, se pot scoate informații prețioase și interesante cu privire la legăturile dintre popoare și la influențele ce le-au exercitat unele asupra altora.

¹⁾ Weiss, *o. c.* p. 34.

De altă parte viața pescarilor este cu totul deosebită de a plugarilor și păstorilor; modul lor de a privi lumea este cu totul particular; povestile, legendele, credințele lor conțin elemente ce nu le întâlnim la alte categorii de oameni.

Dobrogea, udată din două părți de Dunăre și dintr'o parte de Mare, a fost totdeauna un ținut în care viața de pescar s'a putut desvolta în toată libertatea. Populațiunea autohtonă, Geții, s'au îndeletnicit din timpuri foarte vechi cu vânatul peștelui în bălțile Dunării și pe coastele Mării, dar numai după ce s'au stabilit aci vechile colonii grecești, a început o exploatare mai întinsă a pescăriilor.

În timpul imperiului roman orașele grecești din Dobrogea făceau export mare de pește, care era favorizat de împărați prin scutiri de taxe și prin diferite alte înlesniri.

În evul mediu și în timpurile mai nouă meșteșugul pescuitului l-au exercitat Românii dobrogeni, cari au întemeiat la Dunărea de jos și pe malul Mării—sau mai bine zis, pe malurile lacurilor ce s'au format pe coastele Dobrogei prin retragerea Mării—numeroase sate de pescari. Unele popoare străine ce s'au stabilit în Dobrogea în decursul acestui timp, au învățat pescuitul dela Români.

Dar odată cu așezarea Rușilor și Lipovenilor în delta Dunării — prin veacul al XVII-lea — pescarii români au început să fie concurați cu îndârjire de noii veniți, cari se pricepeau mai bine la pescuitul mare și voiau să pună monopol pe pescăriile din apele Dobrogei. Încetul cu încetul Românii, lipsiți de orice sprijin din partea administrației, au trebuit să cedeze și numai după ce Dobrogea a fost realipită la România și s'a înființat direcția pescăriilor statului, condusă de d. Dr. Gr. Antipa, Românii au putut să recâștige terenul pierdut.

Nu putem vorbi despre reînvierea pescuitului românesc în Dobrogea, fără să amintim activitatea inteligentă și hotărâtă ce a depus-o în acest scop bunul Român, d. D. G. Ionescu, fost multă vreme administrator al pescăriilor statului din Tulcea. Cunoscător adânc nu numai al problemelor privitoare la pescuit, dar și al etnografiei dobrogene și al intereselor românești de acolo, d-sa a reușit să naționalizeze acest domeniu și să creeze pescarilor români o situație predominantă. Ca din pământ au răsărit colonii de pescari români în diferite puncte ale Deltei—care devenise o adevărată «Lipovenie», ce nu voia să știe de autoritatea regatului român—și pe malurile lacurilor Razim, Galovița, Zmeica și Sinoie.

Vechile bălți și gârle cu bătrâne nume românești au început să fie din nou străbătute de bărci cu pescari români; grindurile Deltei și coastele Mării străuceau iarăș de albeața caselor românești; iar stuful bălților se leagănă din nou în sunetul doinelor noastre.

Războiul pentru întregirea neamului a distrus în parte viața românească de aci, căci din cauza ocupațiunii dușmane mulți pescari români au trebuit să părăsească Dobrogea. Dar sperăm că peste puțin timp situația se va îmbunătăți și pescuitul dobrogean va trece definitiv în mâinile harnicilor pescari români.

* * *

-Opera științifică fundamentală pentru cunoașterea vieții pescarilor dobrogeni, a metoadelor întrebuintate de ei pentru prinderea, prepararea și conservarea peștelui, precum și a comerțului cu pește, este cartea d-lui *D-r Gr. Antipa*, *Pescăria și pescuitul în România*, publicată de Academia Română în 1916.

Această lucrare monumentală — 795 pagini, cu numeroase figuri în text și 75 planșe — nu prezintă interes numai pentru specialiști, ci pentru toți cei ce vor să cunoască România sub aspectul ce i-l dă viața pescărească. Mărginindu-ne numai la capitolele ce privesc Dobrogea, vom găsi în cartea d-lui Antipa un număr considerabil de informații, dintre cari multe inedite, referitoare la etnografia acestui ținut. Originea și naționalitatea pescarilor, influența mediului asupra lor, diferitele instrumente și metode de pescuit cu numirile și istoricul lor, modul de a-și clădi pescarii locuințele și adăposturile, costumul, obiceiurile și credințele lor, toate sunt descrise cu multe amănunte și cu tot atât de multă competență.

Ne putem da seamă, astfel, nu numai de viața pescarilor dobrogeni, dar și de influențele reciproce ce le-au exercitat pescarii de diferite naționalități unii asupra altora. Și ce este mai interesant, constatăm pentru pescarii români o vechime foarte mare, vechime de autohtoni, și un teren foarte întins în care și-au exercitat meseria: întregă Dobrogea. Numirile românești a celor mai multe instrumente de pescuit și toponimia românească a gârlelor și bălților celor mai îndepărtate, confirmă această vechime și extensiune a pescarilor români în ținutul nostru.

Dar lucrarea d-lui Antipa are interes și pentru cei ce vor să studieze Dobrogea din punct de vedere economic.

Industria pescăriei este una dintre cele mai rentabile și comerțul cu pește luase la noi, înainte de război, un avânt foarte mare. Modul de organizare a pescuitului în diferite categorii de ape ale Dunării și Mării-Negre, precum și starea la care ajunsese comerțul mare de pește în ultimii ani înainte de război, sunt și ele expuse cu o bogăție de informații, pe care numai cine a contribuit la această organizație în măsura în care a contribuit d. Antipa, le putea cunoaște.

În sfârșit naturaliștii, cari se interesează de viața peștilor în diferite ape, de condițiile de existență ce le găsesc acolo, de migrațiunea peștilor și de raporturile dintre diferitele specii de pești ce trăiesc în apele noastre, etc. vor găsi în opera de care vorbim informații noi și extrem de interesante.

* * *

Situația pescuitului și a pescărilor din Dobrogea este actualmente cu mult inferioară celeia dinaintea de război. Invazia dușmană a contribuit nu numai la desființarea multor așezări de pescari, dar și la distrugerea instalațiilor și instrumentelor de pescuit. Până acum pagubele n'au putut fi reparate decât într'o mică măsură și trebuie încă multă muncă și multe cheltueli până ce se va putea restabili situația dinaintea războiului.

Prin crearea României-Mari importanța pescăriilor dobrogene devine și mai mare. Ele vor trebui să alimenteze o populațiune românească de două ori mai numeroasă decât înainte. De aceea organizarea lor viitoare va trebui să aibă în vedere în primul rând satisfacerea nevoilor interioare ale țării și ieftinirea acestui prețios aliment, și numai în al doilea rând exportul.

PISCICULTOR

BIBLIOGRAFIE

V. Pârvan, *Gerusia din Callatis*. Analele Academiei Române XXXIX. Interpretând inscripția de pe o stelă de marmoră, descoperită la 1915 în Mangalia (vechea Callatis), autorul aduce o serie de contribuțiuni foarte interesante cu privire la viața Callatienilor din veacul I d. Cr. Un cetățean bogat, Apollonios, a făcut mari înlesniri financiare orașului, din care cauză i s'au decernat o mulțime de onoruri la deosebite sărbători ce se celebrau în vremea aceea acolo. Între alte servicii aduse de Apollonios a fost întemeierea *gerusiei*, adică a colegiului bătrânilor, dând un fond, din dobânda căruia să se poată serba în fiecare an sărbătoarea *neocorică*, pentru cultul Romei și al împăraților, de către acest colegiu. Printre sărbătorile din acest timp ale Callatienilor găsim una cu totul necunoscută: *Diombrile*, pe care autorul o explică ca sărbătoarea pentru ploaie, la fel cu Proerosiile din alte orașe grecești. Existența unei astfel de sărbători, atât de strâns legată de viața agricolă, ar fi o dovadă de însemnătatea pe care agricultura o avea în viața acestor orașeni.

În prima parte a lucrării sale, autorul aruncă o privire asupra istoriei Callatienilor, arătând că deși în urma războiului ce l-au avut cu Lysimac la 313 în d. Cr. orașul a suferit mult, totuși nu a decăzut cu totul. În tot cursul veacului al III-lea Callatia are legături politice și comerciale cu alte orașe comerciale grecești, ceea ce dovedește că situația ei este relativ prosperă. Decadența a început de când comerțul cu cereale a fost tot mai mult monopolizat de alte orașe, ca Chersonesul-Tauric, de pildă, și de când atacurile piratilor în Marea Neagră au devenit tot mai frecvente. Cu toate acestea orașul nostru s'a menținut și sub Romani ca un centru comercial, dar de sigur nu ca un stat autonom grecesc, ci ca un orașel provincial, și-l găsim până târziu în veacul al IV-lea d. Cr. păstrându-și legăturile cu străinătatea.

C. M.

Analele Dobrogei. Revista Societății Culturale Dobrogeane. An. I, No. 1. Tineră Societate Culturală Dobrogeană, întemeiată de un grup de intelectuali din Constanța, publică primul număr al revistei sale în condițiuni cât se poate de bune, atât ca fond cât și ca execuție tehnică.

Dintre numeroasele articole și poezii menționăm în special pe ale foștilor noștri colaboratori, d-nii I. N. Roman și C. Brătescu; studiul foarte lung al d-lui inginer Lazarovici despre Construcția și exploatarea portului Constanța; și interesantele însemnări ale învățătorului I. Dumitrescu despre viața Tătarilor din satul Pervelia (jud. Constanța).

D-l Roman în «Proecte, cuvinte și gesturi bulgărești din timpul marelui război» dă bogate informații asupra planurilor dușmănoase ale Bulgarilor față de noi și în special față de Dobrogea.

D-l Brătescu în «Dobrogea în sec. XII: Bergean, Paristrion» analizează topografia și situația politică, economică și etnografică a Dobrogei, pe baza informațiilor date de scriitoarea bizantină Ana Comnena (s. XI) și de geograful arab Edrisi (s. XII). Concluziile d-sale confirmă rezultatele la care au ajuns și alți istorici ai noștri: Dobrogea în veacul al XII nu era o țară pustie, ci o provincie prosperă a imperiului bizantin. Avea mai multe orașe și târguri, cari făceau un comerț destul de activ. Locuitorii acestor orașe erau mai ales Greci. La sate însă populațiunea era românească. Tocmai în acest timp Românii dobrogeni începură să-și formeze mici stătulețe — voevodate — în jurul cetăților. Astfel găsim lângă Silistra voevodatul lui *Tatu*; lângă Vicina a lui *Sacea*; alt voevodat era al lui *Seslav*. Ele sunt organizațiile din care se naște pe la sfârșitul veacului împărăția Asaneștilor.

Numele de «Paristrion» dat Dobrogei este un termen militar sau administrativ; cel de «Bergean» este întrebuințat numai de Arabi.

Publicarea «Analelor Dobrogei» nu poate decât să ne bucure, atât pentru mișcarea culturală ce vor produce-o acolo, cât și pentru contribuțiile ce vor aduce pentru cunoașterea cât mai adâncă a istoriei și etnografiei acestui ținut.

C. M.

DARE DE SEAMĂ

Volumul I (1913) din «Arhiva Dobrogei» a fost tipărit cu cheltuiala Casei Școalelor.

Pentru tipărirea volumului II (1919) s'au încasat sumele următoare:

Banca Națională lei 4,000; Banca Marmarosch, Blank & Co. lei 2,000; Banca de Scont lei 300; abonamente (făcute prin Casa Școalelor, d. C. Brătescu, d. C. Hagî-Theodorache, și C. Moisil) lei 7.163,75. *Totalul încasărilor* lei 13.463,75.

S'au cheltuit pentru tipărirea No. 1 și extrase lei 2,392; No. 2 și extrase lei 2,300; No. 3 - 4 și extrase lei 10,041. Expediția revistei și alte cheltuieli lei 239. *Totalul cheltuielilor* lei 14,972,15.

Diferența în minus de lei 1,508,25 se acoperă prin valoarea celor 75 exemplare din revistă, depuse la librării ($76 \times 20 =$ lei 1,520).

Exprimăm și cu această ocazie călduroase mulțumiri tuturor instituțiilor și persoanelor, cari au binevoit să ne susțină în această întreprindere, menită să contribuie la cunoașterea și la propășirea culturală a României transdanubiene.

CONST. MOISIL.
